

LUMIKIN NÄKÖINEN OPETTAJA

Opettaja 2000-luvun suomalaisissa lastenromaaneissa

Varpu Pitkänen

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Opettajankoulutuslaitos, Rauman yksikkö

Helmikuu 2014

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys
on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO
Opettajankoulutuslaitos, Rauman yksikkö

PITKÄNEN, VARPU: Lumikin näköinen opettaja: opettaja 2000-luvun suomalaisissa lastenromaaneissa.

Pro gradu -tutkielma, 61 sivua
Kasvatustiede
Helmikuu 2014

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen aiheena on kertomakirjallisuuden opettajakuva. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaiseksi luokanopettaja kuvataan uusimmassa kotimaisessa lastenkirjallisuudessa ja erityisesti koululaisromaaneissa.

Aineistona käytettiin kotimaisia 2000-luvulla ilmestyneitä alakouluikäisten koulunkäynnistä kertovia lastenkirjoja, koululaisromaaneja. Tutkimuksessa kuvaillaan koululaisromaanien opettajahahmojen luonnetta ja persoonaa, opettajan välittämiä ihanteita, koulussa esiintyvää huumoria sekä opettajaoppilas -suhdetta. Tutkimus noudattaa laadullisen tutkimuksen perinnettä, ja sen aineisto analysoitiin sisällönanalyysin keinoin.

Tuloksena todetaan, että 2000-luvun kotimaisessa lastenkirjallisuudessa opettaja kuvataan pääosin myönteisenä hahmona. Koululaisromaanien opettajat rohkaisevat ja rakastavat oppilaitaan, huolehtivat heistä ja haluavat kohdella heitä tasa-arvoisesti. Opettajat pyrkivät innostamaan oppilaitaan ja antamaan palautetta. He ihannoivat enimmäkseen rauhallisuutta, rehtiyttä, avoimuutta sekä luonnon ja toisen ihmisen kunnioittamista. Opettajat käyttävät arjessa jonkin verran huumoria. Suurin osa koululaisromaanien opettajista on oppilaiden kunnioittamia ja arvostamia henkilöitä. Oppilaiden inhoamat opettajat, jotka kohtelevat heitä huonosti eivätkä innostu työstään, ovat tutkimusnäytteessä selkeästi vähemmistö.

Opettaja on merkittävä henkilö koululaisen elämässä, ja suhtautuminen opettajaan on yksi oppilaan arjen keskeisistä asioista. Lastenkirjallisuuden välittämällä opettajakuvalla voidaan vaikuttaa lapsen koulunkäyntiin, sillä kirjallisuus on yksi tärkeimmistä lapsen opettaja-mielikuvaa muodostavista tekijöistä.

Asiasanat: lastenkirjallisuus, koululaisromaanit, opettajakuva, ihanteet, huumori, opettajaoppilas -suhde

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 LAPSET JA KAUNOKIRJALLISUUS	3
2.1 Lukemisen merkitys	3
2.2 Kirjallisuuskasvatus alakoulussa.....	4
2.3 Lastenkirjallisuus ja lapsilukija.....	5
2.4 Helppolukuinen kirja ja koululaisromaani osana realistista lastenkirjallisuutta.....	7
2.5 Lastenkirjallisuuden välittämät ihanteet.....	8
3 HUUMORI.....	12
3.1 Huumori ja komiikka.....	12
3.2 Lapsen huumori.....	13
3.3 Opettajan huumori.....	15
3.4 Huumori lastenkirjallisuudessa	17
4 OPETTAJA	19
4.1 Opettajapersoona.....	19
4.2 Opettaja arvokasvattajana	21
4.3 Opettajaoppilas -suhde.....	23
4.4 Opettaja kirjallisuudessa	25
5 TUTKIMUSKYSYMYKSET	29
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	30
6.1 Tutkimuksen lähestymistapa ja tutkimustyyppi.....	30
6.2 Tutkimusaineiston kerääminen	31
6.3 Tutkimusaineiston esittely	32
6.4 Tutkimusaineiston analyysi.....	35
6.5 Tutkimuksen uskottavuus	38
7 TUTKIMUSTULOKSET JA TULOSTEN TARKASTELU	39
7.1 Tutkimusaineiston koodaaminen.....	39
7.2 Opettajan luonne ja persoona	39
7.3 Opettajan välittämät ihanteet.....	46
7.4 Opettaja ja huumori	49
7.5 Opettajan ja oppilaiden välinen suhde.....	51
7.6 Tulosten tarkastelu.....	56
8 POHDINTA.....	60
TUTKIMUSAINIESTO	
LÄHTEET	

1 JOHDANTO

ÖOpettajaksi ei tulla, opettajaksi synnyttään.ö Näin kirjoitti runoilija ja opettaja Lauri Pohjanpää pienoisromaanissaan *Päivä menee pilveen*. (Pohjanpää 1946, 70.) Opettajan työtä sanotaan opettajainhuoneessa yhä kutsumusammattiksi, ja palkkapaimenia saa ää-
neenlausumattoman luvan turvin katsella hieman alaspäin. Koulussa opettajuuteen
suhtaudutaan toisaalta vakavasti ja toisaalta pilke silmäkulmassa, mutta millaiselta opet-
tajuus näyttää koulun seinien ulkopuolella? Millaisena opettajan työ ja opettajakuva
näyttävät kaunokirjallisuudessa? Millaiseksi opettajaa kuvaillaan lapsille lastenkir-
jallisuudessa? Vastausten löytäminen näihin kysymyksiin on toiminut motivaationa
tämän tutkimuksen tekemiselle.

Äidinkieli ja kirjallisuus on yksi suomalaisen peruskoulun laajimmista oppiaineista.
Yhtenä oppiaineen tehtävänä näen oppilaan lukuharrastuksen herättämisen. Oppiaineen
tavoitteiksi on opetussuunnitelmassakin kirjattu oppilaan kiinnostuminen kirjallisuudes-
ta ja lukutaidon käyttäminen viihtymiseen (Perusopetuksen opetussuunnitelman perus-
teet 2004, 46, 49). Tässä tehtävässä onnistumiseen tarvitsen tietoa lasten- ja nuortenkir-
jallisuuden historiasta, lajeista ja päivänpolttavista teemoista. Tämä tutkielma antaa mi-
nulle tilaisuuden opiskella ja tutkia syvällisesti lastenkirjallisuuden keskeisiä aiheita,
kehityssuuntia, tulkitsemismahdollisuuksia ja käyttöä opetuksen tukena.

Oma kiinnostukseni tutkimusaiheeseen, opettajakuvaan suomalaisessa lastenkirjallisuus-
dessa, kumpuaa pitkäaikaisesta harrastuksestani monenlaisen kirjallisuuden parissa.
Olen koko opiskeluaikani mietiskellyt, kuinka voisin tehdä pro gradu -tutkielmani
liittyen kaunokirjallisuuteen. Vastauksen pohdiskeluihini sain aivan ilmaiseksi tutki-
musmenetelmät-opintojakson luennolla, kun luennoitsija kuvaili kaunokirjallisen mate-
riaalin käyttämistä tutkielman aineistona. Tutkimuksen aineistoksi valikoitui heti alkuun
koulumaailmasta kertova lastenkirjallisuus, ja opettajaksi aikovana päätin keskittyä
romaanien opettajakuvauksiin. Aineisto rajautui sittemmin 2000-luvulla ilmestyneisiin
realistisiin koululaisromaneihin, joiden päähenkilönä on alakouluikäinen lapsi ja luki-
jakuntana 5-12-vuotiaat lapset.

Silventoinen (2008) tarkastelee väitöstutkimuksessaan koululaisromaanien opettajakuvaa, mutta tutkimusaineistona on vain aikuisille suunnattua kirjallisuutta. Juntunen ja Leivo-Jokimäki (2008) mainitsevat pro gradu -tutkielmassaan opettajakuvan saaneen kirjallisuuden tutkimuksissa vain vähän huomiota, vaikka lasten kertomakirjallisuutta muutoin on tutkittu paljon. Akateemisen tutkimuksen piirissä näyttää siis olevan tarvetta lastenkirjallisuuden opettajakuvan tutkimiselle.

Lapsille suunnattu kaunokirjallisuus on perinteisesti välittänyt lukijalleen voimakasta mielikuvaa ihanteellisesta ihmisestä ja yhteiskunnan jäsenestä. Zacharias Topelius ihanoi 1800-luvulla teksteissään isänmaallisuutta, luontoa ja toimeliaisuutta (Lehtonen 2003). Immi Hellénin 1800- ja 1900-lukujen taitteen lastenlyriikassa korostuvat kiitollisuus kodista ja perheestä, luottamus Jumalaan sekä iloinen, ahkera elämäntapa (Alanko 2003). Tove Janssonin 1900-luvun Muumi-kirjoista lukijalle välittyy humoristinen ja suvaitsevainen elämänasenne (Happonen 2003). Minua kiinnostaakin tutkia, millaisia arvoja ja ihanteita tämän päivän suomalaisen lastenkirjallisuuden opettaja-henkilöhahmot lukijalleen välittävät.

Kokemukseni mukaan monet lasten koululaisromaanit piirtävät opettaja-henkilöhahmosta humoristisen kuvan. Lastenkirjoissa opettajakin tekee virheitä ja toimii kömpelösti tai hullunkurisesti. Päätin ottaa tutkielmani yhdeksi tarkastelun alueeksi huumorin, joka lastenkirjallisuuden opettajakuvan yhteydessä ilmenee. Huumori on mielestäni hyvä tutkimuskohde myös siksi, että se kiinnostaa suuresti lapsia ja vaikuttaa heidän lukutottumuksiinsa (Munde 1997, 219).

Koululaisromaanien opettajien yleisiä piirteitä tarkastelen kiinnittämällä huomiota opettajan persoonaan sekä opettajan ja oppilaan väliseen suhteeseen. Millainen on lastenromaanin opettaja luonteeltaan? Miten hän kohtaa lapsen, miten neuvoo ja opettaa häntä? Millä tavalla oppilaat opettajaan suhtautuvat? Tavoitteenani on etsiä tutkimusaineistosta vastauksia näihin kysymyksiin.

2 LAPSET JA KAUNOKIRJALLISUUS

2.1 Lukemisen merkitys

Lukutaito on edellytys yhteiskunnassa selviämiseksi (Sarmavuori 2011, 13). Luku- ja kirjoitustaidon osaamisen suurimpia merkityksiä on kyky vaihtaa ajatuksia kirjoitetussa muodossa (Lerikkanen 2006, 11). Nykyisessä tietoyhteiskunnassa kieli, viestintä ja monenlaiset tekstit ovat kulttuurin kulmakiviä, eikä monipuolisen lukutaidon merkitystä siis voi ylikorostaa. 2000-luvulla perinteisen luku- ja kirjoitustaidon lisäksi hyvä lukutaito edellyttää muun muassa verkkolukutaitoa ja visuaalista lukutaitoa. Lukutaito on yhteydessä syrjäytymisen ehkäisyyn, korkeaan ammattitaitoon ja elinikäiseen oppimiseen. (Kirstinä 2001, 16617.) Peruskoulun ensimmäisten vuosiluokkien opetuksen yhtenä keskeisenä tehtävänä on kehittää oppilaan kielen oppimista, luku- ja kirjoitustaitoa (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 46647). Kun opinnot etenevät, oppiminen tapahtuu pääasiassa lukemalla, ja lukutaidosta tulee oppimisen työkalu. Heikko lukutaito estää tehokkaan opiskelun ja johtaa heikkoon opintomenestykseen: hyvät lukijat ovat parempia oppijoita kuin heikot lukijat. (Lehtonen 1998, 21; Merisuo-Storm 2006, 112.)

Puolet suomalaisista koulutulokkaista osaa lukea jo aloittaessaan peruskoulun. Lapsen lukuharrastuksen laatu riippuu paitsi lukijasta ja lukutaidosta myös kirjojen saatavuudesta ja niiden löytämisestä. (Kirstinä 2001, 17; Sarmavuori 2011, 14.) Jos vanhemmat lukevat lapsilleen paljon, heidän lapsillaan todennäköisimmin säilyy myönteinen asenne lukemista kohtaan. Tällaisista lapsista tulee yleensä innokkaita lukijoita. (Linna 1999, 19; Lerikkanen 2006, 86; Merisuo-Storm 2006, 1116112.)

Kaunokirjallisuudella on mahdollisuus avartaa maailmankuvaamme, syventää ajattelua ja piirtää eteemme ihmisen elämä kokonaisuudessaan. Kirjallisuus synnyttää toivoa ja vaikuttaa persoonamme kehitykseen. (Linna 1999, 15; Puranen 1998, 38.) Fiktiivinen kirjallisuus kuvaa tunteisiin vetoavia ihmisiä, tilanteita ja tapahtumia. Kun kirjallisuus saa lukijan kuvittelemaan tietyn tilanteen ja herättää myönteisiä tunteita sitä kohtaan, lukija haluaa samanlaisen tilanteen toteutuvan todellisessa elämässä. (Lammenranta 1989, 2046205.) Kun lapsi yrittää ratkaista kriisejään ja kysymyksiään, elämäntilanteeseen sopivalla kirjallisuudella voi olla paremmat mahdollisuudet auttaa kuin

neuvoilla tai myötätunnolla (Sarmavuori 2001). Hyvä lastenkirjallisuus on kosketuksissa lapsen koko persoonallisuuteen niin, ettei hänen tilannettaan vähätellä. Näin lastenkirjallisuus rohkaisee lasta luottamaan itseensä ja tulevaisuuteensa. (Julkunen 1993, 26.)

Sadut kehittävät lapsen mielikuvitusta. Kertomus, joka kiihottaa lapsen mielikuvitusta sekä auttaa häntä kehittämään älyään ja selventämään tunteitaan, rikastuttaa lapsen elämää. (Julkunen 1993, 26; Sarmavuori 2011, 13.) Hyvä lastenkirjallisuus voi kehittää myötelämisen taitoa. Tarinoiden avulla lapsilukija voi käsitellä ahdistumatta kipeitäkin asioita, kuten kuolemaa ja mutkikkaita perhesuhteita. (Karjalainen 2001, 58660; Laulajainen 2009, 52.)

2.2 Kirjallisuuskasvatus alakoulussa

Kirjallisuuskasvatus on osa oppiainetta äidinkieli ja kirjallisuus. Alakoululaisten (tässä tapauksessa vuosiluokat 165) kirjallisuuskasvatuksessa päämääränä on, että lukemisen ja erilaiseen kirjallisuuteen paneutumisen myötä oppilaan ilmaisukyky, sanavarasto ja mielikuvitus rikastuvat. Kirjallisuuskasvatuksen tavoitteena on säilyttää myönteinen asenne lukemiseen sekä oppia valitsemaan itselle monipuolista, sopivaa ja kiinnostavaa luettavaa. Kaunokirjallisia teoksia käsitellään opetuksessa elämyksellisesti ja luovasti, ja lukukokemuksia pyritään jakamaan. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 46652.) Kirjallisuuden käsittely toimii äidinkielen oppiaineessa monipuolisena kieleen virittymisenä (Puranen 1998, 10). Yksi olennaisista kirjojen käsittelyyn liittyvistä toiminnoista on kirjoittaminen. Kirjoittamalla pohditaan kirjan herättämiä ajatuksia sekä opitaan sanoja, lauserakenteita, ilmaisuja ja kieltä. Oman kulttuurin kirjallisuuden käsittely myös tutustuttaa oppilasta kulttuuriperintöön, rakentaa hänen identiteettiään ja auttaa näin ymmärtämään toisia kulttuureita. (Viitanen & Kaartinen 2002, 2466249.)

Eurooppalainen kirjallisuudenopetus voidaan jakaa eteläiseen ja pohjoiseen alueeseen. Pohjoinen alue, johon Suomikin kuuluu, korostaa yksilön kehittymiseen tähtävää opetusta. Pohjoisten maiden kirjallisuudenopetuksessa halutaan muun muassa kehittää oppilaan tekstianalysointitaitoja ja kriittistä arviointikykyä. Eteläinen alue asettaa etusijalle taiteellisesti arvokkaan kirjallisuuden painottamisen ja nationalistisen kulttuuriperinnön siirtämisen. (Kirstinä & Mikkola 1992, 64665.) Suomalainen kirjallisuudenopetus tähtää monipuoliseen mielen kehitykseen sekä oppilaan luetun ymmärtämisen

taidon kehittämiseen. Kirjallisuuden käsittely on parhaimmillaan erittäin elämyksellistä. Suomalaiset luokanopettajat pyrkivät toiminnallistamaan kaunokirjallisia sisältöjä tarjotakseen niiden avulla oppilailleen elämyksiä. Kirjallisuuden tarkastelu voi olla opetuksessa myös oivallinen moraalisen pohdiskelun väline, sillä kirjallisuudessa moraaliset tilanteet ja ongelmat esiintyvät arjen ulkopuolella. (Jämsä 2004, 96697, 1036104; Viitanen & Kaartinen 2002, 2466249.)

Lapset eroavat suuresti toisistaan lukijoina. Siksi on tärkeää, että lapsille tarjotaan laaja valikoima luettavaa materiaalia. (Merisuo-Storm 2006, 112.) Lapsilukijan voi kuitenkin olla vaikea löytää kaikesta tarjolla olevasta materiaalista itselleen mieleistensä luettavaa, jolloin opettajan on hyvä ohjata häntä löytämään sitä. Voidakseen esitellä oppilaille sopivia kirjoja opettajan on tunnettava riittävästi lasten- ja nuortenkirjallisuutta. (Linna 1999, 18.) Lapselle tulisi valita kirjallisuutta, joka pystyy sekä viihdyttämään lukijaa että avartamaan maailmankuvaa (Puranen 1998, 77).

Voidakseen käsitellä kaunokirjallisuutta luokassa opettajan on tunnettava kaunokirjallisen tekstin työstämistapoja ja kirjallisuudenopetuksen menetelmiä. Tällaisia menetelmiä ovat erilaiset yksilönä suoritettavat tehtävät (lukupäiväkirja, kirja-arvostelu, juonikartta, portfolio, kirjaesitelmä jne.) sekä ryhmässä toteutettavat projektit (pareittain lukeminen, kirjallisuuspiiri, kirjailijahaastattelu, pedagoginen draama jne.). (Linna 1999, 25691.) Pelkästään oppituntitilanteisiin tukeutuva kirjallisuudenopetus on kuitenkin melko voimatonta. Koulun kirjallisuuskasvatuksen tärkeimpiä päämääriä onkin saada jokainen oppilas kiinnostumaan kielestä ja kirjallisuudesta sekä motivoida oppilaat lukemaan kirjoja vapaa-aikanaan. (Merisuo-Storm 2006, 111; Puranen 1998, 82.)

2.3 Lastenkirjallisuus ja lapsilukija

Lapsille kirjoitettua tai lasten itselleen omaksumaa kirjallisuutta kutsutaan lastenkirjallisuudeksi. Lastenkirjallisuus määrittyy siis lukijakuntansa mukaan. (Laakso 2007, 109; Sarmavuori 2001, 1.) Lastenkirjallisuuden tehtävänä on tarjota sanallista viihdettä, tiedollista opetusta, terapeutista tukea sekä taiteellisia ja tunteellisia elämyksiä. Saduilla ja lastenkirjoilla halutaan usein opettaa elämänviisautta, ja lastenkirjallisuus on siten sidoksissa aikansa kasvatusperiaatteisiin. Toisaalta lastenkirjallisuudessa on sallittua

kaikki sellainen, joka on torjuttua aikuisten hallitsemassa järkevässä reaali maailmassa. (Laulajainen 2009, 61, 104; Sarmavuori 2001, 2.)

Suomalaisen lastenkirjallisuuden voi sanoa syntyneen 1840-luvun lopussa, kun kotimaassa alkoi ilmestyä enemmän kotimaisia lastenkirjoja, ei enää pelkkiä käännöksiä (Ihonen 2003, 14615). Ajan hengen mukaisesti lastenkirjallisuus oli 1800-luvulla varoitelevaa ja jyrkän kasvatuksellista ó aikuisilla oli tarinoissakin ehdoton auktoriteetti. Kaksisataa vuotta nuoremmassa lastenkirjallisuudessa elämänviisautena pidetään mielikuvituksen syventämistä, todenmukaista maailmankuvaa ja huumorin viljelyä. (Karjalainen 2001, 57658.) Nykypäivän lastenkirjan kasvattavan aineksen voi lisäksi sijoittaa rivien väliin niin, että lapsi löytää ne itse (Laulajainen 2009, 61).

Lastenkirjallisuuden parissa viihtyvät pääasiassa alle 10-vuotiaat lapset, sitä vanhemmat lapset alkavat hiljalleen suunnata huomiotaan nuortenkirjallisuuteen (Sarmavuori 2001, 2). Lasten ja nuorten mielestä tärkeimmät piirteet luettaviksi valittavissa kirjoissa ovat aiheen kiinnostavuus ja sopivuus omaan kehitysvaiheeseen. Heitä eivät kiinnosta aikuisten käsitykset siitä, mikä on hyvää ja mikä huonoa kirjallisuutta. Aikuiset valitsevat lapsille luettavaksi rikasta kielenkäyttöä, opettavaisia tarinoita ja kulttuurisia kokemuksia. Lapset valitsevat luettavakseen vitsikkäitä juonia ja päähenkilöitä joihin on helppo samastua. (Munde 1997, 2236227.)

Päivittäiset kokemukset lukemissuorituksista sekä lapselle merkityksellisten henkilöiden arvostukset vaikuttavat hänen minäkuvaansa, käsitykseensä itsestään lukijana. Mielikuva omasta lukemisen tasosta puolestaan vaikuttaa suuresti lapsilukijan käyttäytymiseen lukuprosessissa. Heikko lukija ei ole kovin yritteliäs, hänen lukemistaan leimaa tyypillisesti uskonpuute ja epäonnistumisen pelko. Taitava lukija uskoo itseensä ja yrittää aktiivisesti selvittää lukuprosessin vaikeistakin tilanteista. (Lehtonen 1998, 21; Lerkkanen 2006, 42.) Lukiessaan, eläytyessään lukemaansa ja samastuessaan tarinan hahmoihin lapsi rakentaa sekä minäkuvaansa että maailmankuvaansa. Lukemastaan lapsi oppii tiedostamattaankin asenteita, arvostuksia ja käyttäytymismalleja. (Laulajainen 2009, 54.)

Lapsilukija, erityisesti opetteleva lukija, tarvitsee lukutapahtuman ympärille turvallisen tilan. Voidakseen keskittyä lukemiseen lapsen on luotettava siihen, että hän ymmärtää

lukemansa eikä joudu nopeasti esimerkiksi vastaamaan tekstistä muodostettuihin kysymyksiin. Lapsen lukemista helpottavat muun muassa tuttu aihepiiri ja sanasto. (Puranen 1998, 31, 79.) Lapsilukija nauttii toistosta, kliseisistä juonikuvioista, huumorista ja murteellisesta kielenkäytöstä (Heikkilä-Halttunen 2000, 399; Puranen 1998, 79-80). Mahdollisuus lukukokemuksen ja -elämyksen jakamiseen on lapsilukijalle erittäin tärkeää (Karjalainen 2001, 60, 80; Mäkelä 2001, 37-38; Puranen 1998, 80-81).

2.4 Helppolukuinen kirja ja koululaisromaanin osana realistista lastenkirjallisuutta

Lasten- ja nuortenkirjallisuuden voi jakaa esimerkiksi seuraaviin osiin: lasten katselu- ja kuvakirjat; lasten runot, lorut, sadut, realistiset lastenkertomukset, taidesadut, lastenromaanit ja -näytelmät; tieto- ja harrastekirjat; lastenlehdet ja sarjakuvalehdet sekä nuorten kirjoittajien omat kaunokirjalliset tuotteet. (Lappalainen 1979, 16-17.) Tässä tutkimuksessa aineistona käytetään edellä mainituista lastenkirjallisuuden lajeista realistisia lastenkertomuksia ja lastenromaanin. Realistinen lastenkirjallisuus tarkoittaa tässä tutkimuksessa sellaisia lastenkirjoja, joissa päähenkilönä on ihmislapsi, tapahtumat ovat todentuntuja ja teemat tavallisesta arjesta. Tutkimuksessa tarkastellaan teoksia, joissa yliluonnollisuutta on enimmilläänkin vain niukasti. Lastenromaanilla tarkoitetaan lapsille suunnattuja romaaneja, joissa on helppo teksti ja vähän tai ei lainkaan kuvia.

Suomessa on julkaistu 1950-luvulta lähtien alakouluikäisille ja sitä nuoremmille lapsille suunnattua lastenkirjallisuutta. Tämä helppotajuinen, realistinen kertomustyyppi oli nimeltään kotikertomus. Kotikertomuksen tarkoituksena oli jäsentää lapsen arkitodellisuutta, antaa toimintamalleja, mahdollistaa lukijan samastuminen kertomuksen hahmoihin sekä tarjota kielellisiä virikkeitä. Seuraavalla vuosikymmenellä kotikertomuksen innoittamana alettiin julkaista aapisikäisille tarkoitettua realistista lastenkirjallisuutta, joka kannusti lasta omatoimiseen lukemiseen selkeän esitystavan ja lasta kiinnostavan sisällön avulla. (Lappalainen 1979, 180-181.) Realistisen lastenkirjallisuuden piirissä aapisikäisille suunnatun kertomustyyppin ja varhaisnuorisolle tarkoitettujen romaanien välimaastoon sijoittui vielä lastenromaanin. Lastenromaanin kuvasi kotikertomuksen ja aapisikäisten kirjallisuuden tavoin lapsen arkitodellisuutta, mutta sen esitysmuoto oli hiukan monimutkaisempi kuin aapisikäisille suunnatun kirjallisuuden kertomustyylillä. (Lappalainen 1979, 184-185.)

Kotikertomuksen, aapisikäisen kirjan ja lastenromaanin asemesta 2000-luvulla käytetään kuitenkin yleiskäsitettä ohelppolukuiset kirjatö. Tällainen kirjallisuus on noin 5610-vuotiaalle lapsille suunnattuja lyhyehköjä, kuvitettuja ja isotekstisiä kirjoja. (Karjalainen 2001, 56.) Kirjan helppolukuisuutta voi siis lisätä ulkoasuun ja taittoon liittyvillä tekijöillä. Helppolukuinen kirja voi olla myös varta vasten kirjoitettu helppolukuiseksi ó mikä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että se olisi tylsiä ja lukijalle liian yksinkertainen. (Ekebom 2001, 52.) Helppolukuiset kirjat ilmestyvät yleensä sarjoissa, jotka ovat saavuttaneet lapsilukijoiden keskuudessa suuren suosion. Helppolukuisia kirjasarjoja ovat esimerkiksi Jep, Kirjava Kukko, Luen jo itse, Sininen banaani ja Vihreä varis. (Ekebom 2001, 52; Karjalainen 2001, 79.)

Lasten koululaisromani tarkoittaa tässä tutkimuksessa realistista lastenkirjaa, jossa päähenkilönä on alakouluikäinen lapsi ja jossa tapahtumaympäristönä on koulu ja koti. Koululaisromani käsitetään kirjallisuudenlajiksi, jossa käsitellään koulun tapahtumia sekä oppilaiden ja opettajan toimintaa koulussa ja sen ulkopuolella. Koululaisromaanin päähenkilö oli 1900-luvun alkupuolella yleisimmin tyttö. Poikakirjallisuuden tapahtumaympäristönä olivat koulun asemesta takapihat, kadut ja metsät. Koululaisromaanin hyvätapainen sankaritar kävi yhteiskoulua, kunnioitti opettajaansa ja kohtasi luokassaan oikeudenmukaisuuden tunteita herättelevää vääryyttä. (Hakala 2003, 77681.) Koululaisromaanien kultakausi sijoittuukin 1920- ja 1930-luvuille, jolloin romaanien henkilöhahmojen elämän keskipiste oli koulu ystävyysuhteineen, kepposineen, opettajineen ja dramaattisine tapahtumineen. Myöhemmillä vuosikymmenillä kouluun saatettiin suhtautua kirjallisuudessa jo kriittisemmin ja uudistuksellisemmin. Koulun osuus koululaisromaneissa pieneni henkilö- ja suhdekuvausten vallatessa lisää tilaa. Alkaen 1980-luvulta koulukuvaukset ovat painottuneet lastenkirjallisuuden puolelle ja värityneet humoristisella kerronnalla. (Loivamaa 2001, 8614.)

2.5 Lastenkirjallisuuden välittämät ihanteet

Ihanteet ovat asioita, joita tavoitellaan. Niiden toteutuminen riippuu yksilön toimista. Ihanteet puolustavat yhteiskunnan etua ja määrittävät yhteiskunnan luonnetta. Usein ihanteet sisältävät monia merkityksiä, ne voivat olla päällekkäisiä, epämääräisiä ja sukupuolittuneita. (Paakkola 2007, 80, 82684, 88.) Ihanteet ovat arkisia ilmiöitä, konkreettisempia kuin arvot, ja ne opitaan ympäröivästä kulttuurista. Ihanteita on valtavan

paljon, niitä voidaan keksiä aina lisää ja niitä on vaikea rajata. Ihanteita ovat esimerkiksi oikeudenmukaisuus, vastuullisuus, kunnioitus, vaatimattomuus, kiitollisuus, vapaus, ystävällisyys, selkeys, avoimuus, väkivallattomuus, miehekkyyys, luonnollisuus, ahkeruus, raittius, johdonmukaisuus, rohkeus, hyvä käytös, uskollisuus ja tehokkuus. Ihanteeksi voidaan asettaa myös konkreettinen ilmiö kuten ihminen, elämäntapa, ulkomuoto tai ihmissuhde. (Turunen 1993, 59660, 62, 78, 86.)

Suomessa ilmestynyt lastenkirjallisuus oli vahvasti uskonnollista ja kasvattavaa 1550-luvulta 1850-luvulle. Varhaisimpien julkaisujen joukossa oli niin katekismuksia ja rukouskirjoja kuin raittiuskirjallisuutta ja maallisia neuvokirjojakin. Kaunokirjallisuudessa suosituimpia lajeja olivat avoimesti opettavaiset kertomukset ja tietokirjat. Tärkeimpiä 1500- ja 1600-lukujen lastenkirjallisuuden välittämiä hyveitä olivat hurskaus, siveys, nöyryys ja ehdoton kuuliaisuus Jumalalle. Ihannelapsi oli 1700-luvulla sosiaalinen kunnan kansalainen. Tullessa 1800-luvulle lastenkirjallisuudessa haluttiin vastustaa taikauskkoa ja tietämättömyyttä sekä korostaa tiedon ja järjen merkitystä. Ihanteeksi nousivat vaatimattomuus, rehellisyys, järkevyys ja ehdoton kuuliaisuus vanhempia kohtaan. Kotimaisen lastenkirjallisuuden nousulle suotuisat asenteet ja olosuhteet vakiintuivat 1840-luvun lopulla, ja ihannoiduiksi arvoiksi nousivat isänmaallisuus ja kansallinen sivistys, uskonto, lähimmäisenrakkaus ja ahkeruus. Lastenkirjallisuus säilytti ihanteelliset sisältönsä ja kuvaustapansa jopa 1880-luvulla realistisen kirjallisuuden kultakaudella. (Ihonen 2003, 13619; Lehtonen 1981, 143, 1526154, 157.)

Lastenkirjallisuus sai Suomessa 1800-luvun lopulla arvostetun aseman, kiitos Zacharias Topeliuksen, jonka esimerkkien ja kehotusten voima sai kotimaisen sivistyneistön oivaltamaan lastenkirjallisuuden merkityksen. Topeliuksen saduissa ja kertomuksissa toistuvat uskonnollisuus, isänmaa ja sen historia, eläinsuojeluaate ja teollistuvan yhteiskunnan ilmiöt. Ihanteena on tunteen, tahdon ja mielikuvituksen tasapainoinen käyttö. Moraalisten vaatimusten suhteen Topelius asettaa sympaattiset ja toimeliaat tyttö- ja poikalapset keskenään tasa-arvoiseen asemaan. (Lehtonen 2003, 20627.)

Suomenkielinen lastenruno lepää kasvatuksellisella perustalla. Varhaisimmat tekijät, Immi Hellén ja Alli Nissinen, kirjoittivat runoja 1900-luvun alussa omien sanojensa mukaan vain lasten iloksi, mutta sisällyttivät lastenrunoihinsa didaktisia pyrkimyksiä. Hellénin runot ihannoivat kotia ja luontoa, koulua ja uskontoa. Maalaisyhteisön raivaa-

jahenkeä ja aurinkoista arjen aherrusta pidettiin hyveinä. Runojen tytöt ovat kilttejä, rohkeita, avuliaita, tulevia äitejä. Pojat ovat valmiita puolustamaan sankarillisesti isänmaata. Nissisen runoissa ihannelapsi on viaton, siisti, ahkera ja kuuliainen kodin pieni apulainen. (Alanko 2003, 32635.)

Eurooppalaisen kirjallisuuselämän arvoasetelmien ravistelu heijastui 1900-luvun puolivälissä myös suomalaiseen lastenkirjallisuuteen. Sodanjälkeisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden päähenkilö selvittää kriisejä ja pyrkii ymmärtämään itseään, uhmaa tai kapinoid, ei tyydy valmiiseen ratkaisuun vaan viisastuu vaikeuksien kautta. Ihannehahmo oli tuolloin kaikkivoipa lapsi, jolla oli rikas mielikuvitus ja vahva luottamus tulevaisuuteen. Tove Janssonin fantasia-aiheinen muumisarja suvaitsevaisine hahmoineen ja humoristisine elämänasenteineen hämmensi suomalaisen lastenkirjallisuuden vanhahtavia ihanteita ja roolimalleja. Modernismi puolestaan muutti ajattelutapaa kirjallisuuden elämispohjasta: alettiin luottaa lapsen synnynnäiseen kykyyn nauttia kielestä. (Happonen 2003; Heikkilä-Halttunen 2003, 1666167, 1696171, 173.)

Kielellä leikkittelyn nouseminen tapakasvatusta tärkeämmäksi näkyy hyvin esimerkiksi lapsille suunnatun runouden kehityksessä. Varhaisempi lastenlyriikka toimi kauneuselämyksen tulkkina, kansallisen arvopohjan rakentajana ja lasten maailman kuvaajana. Nykyrunossa keskeisessä asemassa ovat kielikuvat, soinnut ja sanaleikit. Ihanteiden nostatus ja opettavaisuus vaihtuivat fantasiaan, lapsen omaperäiseen logiikkaan ja nonsense-runouteen. (Korolainen 2001b, 89691.)

Vuosituhanen vaihteen lastenkirjan selkeimmät tuntomerkit ovat realismi ja huumori. Monia aikaisemmin lastenkirjan vakioina pidettyjä piirteitä ei enää noudateta yhtä kurinalaisesti kuin ennen. Kuolema ei ole enää lastenkirjojen kielletty aihe. Romaanien perheet voivat olla klassisen, ehjän ydinperheen sijaan uusperheitä tai lapsiö yksinhuoltaja -kaksikkoja. Vanhempien kiireitä, perhesuhteita, erilaisia pelkoja ja häpeää käsitellään avoimesti. (Karjalainen 2001, 58662.) Perinteisen yhteiseksi hyväksi ponnistelun on uudessa lastenkirjallisuudessa korvannut yksilöllinen elämys (Korolainen 2001a, 10). Nykyaikaisen lastenkirjallisuuden välittämiä ihanteita voisivatkin tutkimuskirjallisuuden perusteella olla paitsi realismi ja humoristisuus myös avoimuus, suvaitsevaisuus, suoruus ja yksilöllisyys.

Klassisen lastenkirjallisuuden sankari tai sankaritar on oppivainen, ongelmanratkaisukykyinen ja hyvä. Hyvyydestä palkitaan, ja ongelmanratkaisun kautta päähenkilön elämä muuttuu onnelliseksi. Pahaa rangaistaan oikeudenmukaisesti. Tämän vuosituhannen satu on lempeä ja suvaitsevainen, ihmistä ymmärtävä. Sen tarkoituksena on viihdyttää, lohduttaa ja rohkaista lasta. (Ylönen 2000, 12614, 21, 27.) Ihanteiden havaitseminen nykyisestä lastenkirjallisuudesta on vaikeampaa kuin varhaisemmasta lastenkirjallisuudesta. Tämän vuosituhannen lastenkirjat ovat enemmän kirjallisuutta ja vähemmän kasvatusta, niissä ei enää opeteta sormi pystyssä (Korolainen 2001a, 10).

3 HUUMORI

3.1 Huumori ja komiikka

Huumorintutkimuksen kirjo on valtava. Tutkimuskenttä levittäytyy lukuisille tieteenaloille huumorin maailmankatsomuksellisuuden eettis-filosofisista pohdinnoista aina huumorin aikaansaamien reaktioiden psykofysiologiseen mittaamiseen. Huumorin syntyä, vaiheita ja vaikutuksia valaisemaan on kehitelty eri tieteiden aloilla erilaisia teoreettisia malleja. Tunnetuimmat huumoria käsittelevät teoreettiset mallit, kuten ylemmyydentuntoteoria eli *superiority theory*, yhteensopimattomuusteoria eli *incongruity theory* ja huojennusteoria eli *relief theory*, eivät ole sellaisinaan osoittautuneet kokonaan oikeiksi tai vääriksi. Ne eivät kuitenkaan ó edes yhteenlaskettuna ó muodosta koko käsitteen kattavaa kokonaisteoriaa. (Anttila 2008, 36643; Knuuttila 1992, 86687, 94.) Eräs yksinkertaisimmista huumorin määritelmistä on ajatus huumorista tunneperäisenä ilon reaktionä, joka ilmenee erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa hymyilynä tai nauruna (Martin 2007, 10).

Knuuttila (1992, 95) siteeraa Laurilaa (1918) kirjoittaessaan huumorin olevan tietynlainen mieliala, tunnesävy, suhtautumistapa elämään ja ilmiöihin. Koomisuus puolestaan voi olla esimerkiksi muodon, asenteen, liikkeen, teon, tapahtuman, tilanteen tai puheen ominaisuus. Knuuttila itse pitää huumoria älyllisenä asenteena ja komiikkaa sen ilmaisemisen tekniikkana (Knuuttila 1992, 17). Huumori ymmärretään usein hauskuttamisena ja huvittamisena mutta myös valtavana voimana, joka voi aiheuttaa odottamattomia muutoksia inhimilliseen tilanteeseen. Yhden naurahduksen jälkeen koko tilanne voi olla ratkiriemukas tai täysin menetetty. Mikään inhimillinen toiminta tai ominaisuus ei itsessään ole koominen, mutta kaikki ihmisen toiminnat ja ominaisuudet voidaan tehdä koomisiksi. (Kinnunen 1994, 9610, 24.)

Huumorilla on useita erilaisia esiintymismuotoja. Arjen huumoria viljellään massamediaassa, perheissä, töissä, oppilaiden ja opettajien kesken, yhteistyökumppaneiden kesken, jopa tuntemattomien kesken pankkijonossa. Karkeasti huumorin muodot voidaan jakaa kolmeen luokkaan: vitseihin, keskusteluhuumoriin ja tahattomaan huumoriin. Vitsi erottuu muista huumorin muodoista siten, että vitsi on eräänlainen lyhyt kertomus, jolla on juoni. Spontaani keskusteluhuumori on vitsejä enemmän sidottu kon-

tekstiin. Keskusteluhuumorin verbaalisia muotoja ovat tutkijoiden mukaan muun muassa nokkela vastaus, ironia, kaksoismerkitys, sukkela sanaleikki ja sarkasmi. Non-verbaaleja keskusteluhuumorin muotoja ovat esimerkiksi erikoinen äänensävy, hassut ilmeet, omituiset liikkeet ja maneerit. Tahattoman fyysisen huumorin esimerkkinä toimii banaaninkuori-liukastuminen. Tahaton kielellinen huumori puolestaan saa alkunsa esimerkiksi sanan väärin lukemisesta, ääntämisestä tai kirjoittamisesta, logiikkavirheestä tai freudilaisesta lipsahduksesta. Kaikilla huumoriin kuuluvilla tekijöillä on sosiaalinen ulottuvuus. (Martin 2007, 10615, 114.) Huumori voi olla monimerkityksellistä kielellä leikittelyä, persoonallisuuden ilmiö tai suhtautumistapa elämään. Toisaalta huumori voi olla väline arvostuksen saamiseen tai selviytymiskeino tiukkoihin tilanteisiin. (Karvinen 2003, 7.)

Huumorintajua voidaan kehittää ja viljellä. Ymmärtääkseen huumorin ja komiikan erilaisia ilmenemisiä ihminen tarvitsee elämäkokemusta, koulutusta, ennakkoluulottomuutta, herkkyyttä, vivahteiden tajua, uteliaisuutta ja halua tutustua uusiin asioihin. (Kinnunen 1994, 11, 13.) Huumorintajuinen ihminen selviytyy huumorintajutonta paremmin stressaavista elämäkokemuksista. Huumorintaju auttaa lievittämään jännitystä, löytämään ahdistavissa tilanteissa uusia näkökulmia, voittamaan masennuksen. Huumorintaju myös lisää itsearvostusta ja parhaimmillaan rakentuu iloa tuovaksi maailmankatsomukseksi. Nauru pidentää ikää on sanonta, johon uskomisen kertoo luottamuksesta siihen, että runsas nauraminen, iloisuus ja huumorin käyttö luovat edellytyksiä hyvinvoinnille ja terveydelle. (Karvinen 2003, 37, 1056106.)

3.2 Lapsen huumori

Hymyily ja nauru ovat osa ihmisen elämää vauvaiästä lähtien. Lapsen nauru on spontaania, se kumpuaa onnesta, tyytyväisyydestä, mielihyvätunteesta ó onnetonta lasta ei naurata. Turvallisessa tilanteessa kaikki kummalliset jutut naurattavat pikkulapsia, ja myöhemmällä iällä lapset oppivat itsekin pelleilemään ja liioittelemaan. (Karvinen 2003, 40; Ojanen 2007, 227.) Huumori kykenee myös kohottamaan lapsen, niin kuin aikuisenkin, arjen yläpuolelle (Laulajainen 2009, 55). Lapsen huumori on sosiaalista aivan kuin aikuisenkin huumori: hauskuuksien jakamisella on lasten keskinäisissä suhteissa suuri rooli. Kouluikäiset lapset ymmärtävät jo monia hauskuuteen piilotetun idean tajuamista vaativia vitsejä. (Ojanen 2007, 227.)

Munde (1997, 2206221), siteeraa lasten humoristista kirjallisuutta käsittelevässä artikkelissaan Kappasia (1967), jonka mukaan huumori ja sen muodot vaihtelevat suuresti paitsi henkilökohtaisella myös ikäryhmien tasolla. Viisivuotiaisiin lapsiin parhaiten iskevät järjettömyydet, liioittelu ja kermakakkukomediat. Yhdeksänvuotiaat lapset tykkäävät eniten monimutkaisista loruista, itseään toistavasta huumorista ja viranomais-ten uhmaamisesta. Yläkouluikäiset puolestaan nauttivat sarkasmista, hulluttelusta ja virnuilusta.

Capelli, Nakagawa ja Madden (1990) ovat tutkineet sitä, miten lapset tunnistavat ja ymmärtävät sarkastista ironiaa, joka on yksi huumorin laji. Heidän mukaansa lapset tunnistavat sarkastisen ironian helpoimmin puheen intonaation perusteella. Pelkästään asiayhteyden tukeutuvaa ironiaa lasten on vaikea tunnistaa jopa silloin, kun konteksti antaa hyvin selkeästi ymmärtää, että teksti kannattaisi tulkita kuvaannollisesti. Lapset tulkitsevat sarkastiset huomautukset pitkään kirjaimellisesti ja oppivat vasta myöhemmällä iällä ymmärtämään eron kirjaimellisen ja aiotun tarkoituksen välillä. Tutkimuksen koetilanne oli kuitenkin keinotekoinen, ja tutkijat uskovatkin asiayhteyden vaikuttavan sarkasmin tunnistamiseen aidoissa tilanteissa enemmän kuin tutkimustilanteessa. Lapsi odottaa sarkastisen huumorin käyttöä enemmän esimerkiksi veljeltään kuin opettajaltaan.

Hulluttelu ja karnevaalisuus kuuluvat lapsen maailmaan. Karnevaalisuus on lapsen keino murtaa aikuisten hallitseman maailman tiukkaa järjestystä. (Ollila 1997, 36.) Karnevaalisuus on tervetullut näkemys vakavuuden leimaamaan lastenkasvatuksen maailmaan, ja se sopii erityisen hyvin lapsilähtöiseen pedagogiikkaan (Laes 1999, 285). Useissa tutkimuksissa on tarkasteltu yhteyttä huumorintajun ja luovuuden välillä. Huumorintaju voi vaikuttaa oppilaan luovuuteen esimerkiksi siten, että huumoriin liittyvät yhteensopimattomat elementit vaativat oppilaalta erilaisten ajatusmallien aktivoitumista. Tämä puolestaan edistää joustavaa ajattelua, jota luovuus vaatii. Toisaalta huumorin myötä myönteiset tuntemukset voivat vähentää jännitystä ja sitä kautta edistää luovia prosesseja ja ongelmanratkaisukykyä. (Martin 2007, 102.)

3.3 Opettajan huumori

Yhtenä hyvän opettajan tunnusmerkkinä pidetään usein huumorintajuutta. Ihanteellinen opettaja on samaan aikaan turvallinen auktoriteetti ja irrotteleva mukana-kulkija. Onnistunut huumorin käyttö opetuksessa vaatii taitoa ja oppilaantuntemusta. (Laes 1999, 291; Uusikylä 2006, 106.) Komiikka on kuitenkin olennainen osa koulukulttuuria, eikä vakavamielinenkään opettaja voi työssään välttyä koomisilta tilanteilta. Koulu-maailmassa esiintyvät koomiset ilmiöt voivat olla tietoisesti tuotettuja tai tahattomasti kehkeytyneitä. Opettaja voi ratkaista koomisen tilanteen koulussa eri tavoin: tukahduttaa oppilaiden hauskanpidon, säilyttää näennäisesti asiallisuutensa, naureskella itseksensä sisäänpäin tai nauraa häiriötilanteen pois yhdessä oppilaiden kanssa. (Nuutinen 2001, 11612.) Saharisen (2007, 264) mukaan oppilaatkin kohdistavat opettajaansa humoristista kiusoittelemista, mutta vasta sen jälkeen kun opettaja on itse kiusoitellut oppilaitaan.

Opettajan avoimella ja läheisyyttä lisäävällä käyttäytymisellä oppilaita kohtaan on merkitsevä positiivinen yhteys oppilaan motivaatioon ja oppimistuloksiin. Tällaista välittömää käyttäytymistä edustavat muun muassa hymyileminen, katsekontakti, henkilökohtaisista kokemuksista kertominen, keskusteluun rohkaiseminen ja huumorin käyttö. Opettajat käyttävät huumoria luokassaan muun muassa jännityksen vähentämiseksi, kasvojen säilyttämiseksi, viihdyttämiseksi, luontevan ja innostavan ilmapiirin luomiseksi, hyvän tahdon ilmaisemiseksi ja tavoitteiden saavuttamiseksi. Opettajan huumorin käyttö luokassa on yhteydessä oppilaiden oppimiseen: toivotuimmat oppimistulokset ovat yhteydessä opettajan välittömään käyttäytymiseen sekä käytetyn huumorin määrään ja laatuun. (Gorham & Christophel 1990, 46647, 58, 61.)

Huumorin viljelyllä uskotaan olevan myönteisiä pedagogisia vaikutuksia. Parhaimmillaan kasvattajan humoristinen asenne tuo kasvatukseen hyväksyntää ja näin rohkaisee lasta omaehtoiseen toimintaan. Humoristinen elämänasenne antaa ihmiselle luvan olla epätäydellinen mutta silti tyytyväinen itseensä. (Laes 1999, 273, 280; Nuutinen 2001, 9.) Lasten kasvattamiseen sisältyvä valtava vastuu murskaa kasvattajan, joka ei aika ajoin osaa nauraa tekemisilleen ja erehdyksilleen. Huumorin avulla oppilas puolestaan voi kehittää oppimistaan kohtaan erehtymisen mahdollisuuden sallivaa rentoutunutta asennetta, joka on yksi tehokkaan oppimisen ehto. Huumori myös avaa tietä mielikuvii-

tukselle ja muutokselle. (Ollila 1997, 38639.) Ongelmanratkaisutyötapaan lisätty huumori vaikuttaa myönteisesti tilanteeseen, jota on yritetty ratkaista pakonomaisesti. Liian vakava suhtautuminen vaikeuksiin ehkäisee ajatusten joustavuutta ja luovuutta. (Molnar & Lindquist 1994, 49.) Huumori ja nauru toimivatkin hyvinä välineinä sosiaalisen ympäristömuutoksen murtamiseksi. Huumorin avulla ryhmätilanteeseen voidaan lisätä innostuneisuutta, luovuutta ja vuorovaikutusta. (Karvinen 2003, 43.)

Yhteishengen ja sovun luominen, mielihyvän tuottaminen ja ristiriitatilanteiden laukaaminen ovat huumorin keskeisiä tehtäviä opetuksessa. Humoristinen kiusoittelu tuo luokkaan naurua ja hymyä, siksi sillä on tärkeä rooli oppituntien mukavan ilmapiirin luomisessa. Opetuksellisenä menetelmänä huumori tuo vaihtelua tavanomaiseen oppituntikaavaan. Oppitunnilla humoristinen puhe merkitsee usein siirtymistä oppituntikeskustelun päälinjalta ei-vakavan toiminnan puolelle. Leikittelyn päätteeksi opettaja pyrkii lähes poikkeuksetta palauttamaan keskustelun jälleen ei-vakavasta vakavaan, varsinaiseen opetettavaan asiaan. (Karvinen 2003, 36; Saharinen 2007, 267, 283.)

Oppilaiden toiminnan humoristinen kiusoittelu voi toimia opettajan keinona suhtautua oppilaiden virheisiin myönteisessä hengessä. Kiusoitellessaan oppilaitaan opettaja voi irtautua institutionaalisesta roolistaan, osoittaa toverillista suhtautumista oppilaisiin. Opettajan tuottama kiusoittelu on kuitenkin toisaalta uhkaavaa ja arkaluontoista toimintaa ó siinä pilailtaan jollekin oppilaan vakavasti sanomalle tai tekemälle asialle. Opettaja on vastuussa siitä, että kaikki oppilaat ymmärtävät meneillään olevan tilanteen vakavuuden tai leikkisyyden. (Saharinen 2007, 267, 284-287.)

Huumori ei siis ole suoraviivainen oppimisen apuväline, sillä harkitsemattomasti käytettynä se voi myös heikentää oppimistuloksia. Vapauttavasta yhdessä nauramisesta on vain lyhyt matka toisen nolaamiseen, ja koko luokan iloinen nauru voikin olla pohjimmiltaan loukkaavaa. Edistäessään vahingossakin vääränlaista nauramista luokassa opettaja toimii kasvatettavilleen vahingollisen huumorin käyttäjän mallina. Kasvatukseen sisällytetty huumori näyttäytyykin vahvasti sekä myönteisessä että kielteisessä valossa: Huumori edistää oppimista ja luovuutta, auttaa selviytymään vaikeista tilanteista, luo hyvää ilmapiiriä, pehmentää aggressioita sekä auttaa ihmissuhteiden rakentamisessa ja ylläpitämisessä. Toisaalta huumori ei toimi yksioikoisesti oppimisen välineenä, ja huumorin varjolla voi kovin helposti nolata oppilaita. (Laes 1999, 274, 291-292).

3.4 Huumori lastenkirjallisuudessa

Yksi kaunokirjallisen komiikan muodoista on tarinan henkilöhahmojen nimittely ja hassu nimeäminen. Myös tietynlaisen hahmotyyppin (esimerkiksi kerskaileva sotilas tai nenäkäs palvelija) tunnistaminen voi aiheuttaa koomisuutta: lukija huvittuu arvatessaan ennalta, miten hahmot käyttäytyvät ja mitä tarinassa tulee tapahtumaan. Jotakin henkilöhahmon fyysistä ominaisuutta, kuten nenää, tukkaa tai jalkoja, voidaan painottaa huvittavuuteen saakka. Toisaalta henkilöhahmo voidaan sijoittaa johonkin ihmisluokkaan ja antaa hänelle sitten erikoinen ominaisuus, joka nostaa hahmon esille koomisella tavalla. Lukijaa naurattaa myös havainto siitä, että tarinassa huumorin kohde ei tiedosta koomisuuttaan. (Kinnunen 1994, 86ó88, 148, 156, 161.)

Huumorin ilmaisukeinoja lastenkirjallisuudessa voivat olla muun muassa murteellisuus, vieraskielisyys ja pieruhuumori. Lapsia voi naurattaa pelkästään sekin, että tarinaa ääneen lukeva aikuinen nauraa. (Karjalainen 2001, 79, Parvela 2007, 66.) Lastenkirjailija Timo Parvela erittelee keinoja lapsilukijoiden naurattamiseen pakinassaan Parnasso-lehdessä:

Karkea huumorijaottelu sisältää tilannekomiikan, oudot käänteet ja verbaaliakrobatian. Pienimpiä lapsia voi naurattaa kävelyttämällä sankarinsa päin pylvästä. Vähän vanhempiin uppoaa se, kun pylväs kävelee päin sankaria. Ja vielä varttuneempia naurattaa, jos sankari pyytää pylvältä anteeksi luulin sua vanteeksi, mutta pylväs ei ota sitä kuuleviin korviinsa, koska sillä ei ole niitä. Jos saa teokseensa sisällytettyä kaikki nämä kolme tasoa, voi olla jo melko varma siitä, että jotakuta se naurattaa. (Parvela 2007, 66.)

Klassisista huumorin teorioista *huojennusteoria* on ainoa, joka on vaikea liittää kaunokirjallisuuteen, sillä se liittyy ensisijaisesti huvittumisen psykologiseen ja fysiologiseen selittämiseen. Yhteensopimattomuusteoria ja ylemmydentuntoteoria sen sijaan kietoutuvat tiiviisti myös kaunokirjalliseen huumoriin. *Yhteensopimattomuusteorian* mukaan huumori syntyy vastakohtaisten elementtien törmäyksessä ó kaunokirjallisessa tapauksessa lukijan odotusten pettämisenä. Odotamme sanottavaksi tai tapahtuvaksi jotakin, mutta odotusten vastaisesti sanotaan tai tapahtuu jotain muuta. Esimerkiksi koululais-

romaanissa vastuulliseksi oletetun opettajan odottamaton absurdi käyttäytyminen huvittaa lukijaa. Lapsilukijaa voi naurattaa pelkkä yhteensopimattomuus itsessään. Aikuislukijaa tyydyttämään vaaditaan usein yhteensopimattomuus, jonka ristiriitaisuuteen voi lukiessaan keksiä ratkaisun. (Laakso 2007, 1106113; Morreall 2009, 11, 15.)

Lastenkirjallisuudelle tyypillistä huumoria syntyy myös tilanteessa, jossa tarinan kertoja övinkkaa silmää aikuiselle ja kertoo vitsin, jonka vain aikuislukija ymmärtää. Tällöin lastenkirjallisuuden oletettu malli särkyvät hetkeksi, ja vitsissä huvittaa myös sen yhteensopimattomuus lastenkirja-kontekstiinsa. Muita yleisiä tapoja käyttää huumorin yhteensopimattomuusteoriaa kaunokirjallisuudessa ovat metaforat eli toisiinsa liittymättömistä sanoista rakennetut kielikuvat sekä intertekstuaalisuus eli tekstissä esiintyvät viittaukset muihin teksteihin. (Laakso 2007, 1106115.)

Ylemmydentuntoinen huumori voi olla antisosiaalista ja jopa moraalitonta (Morreall 2009, 467). Huumorin ylemmydentuntoteoria näyttäytyy lastenkirjallisuudessa erityisen selkeästi huumorissa, jonka aikuislukija ymmärtää mutta jonka ulkopuolelle lapsilukija jää. Naurun ja huvittumisen yhteisöllisyyttä sekä kollektiiviin kuulumisen riemua korostetaan monissa huumorin teorioissa. Lastenkirjallisuuden aikuislukijalle suunnatussa huumorissa huvittaakin juuri aikuiskirjoittajan ja aikuislukijan yhteys, salaliittolaisuus, lapsilukijan selän takana. Ajatus kytkeytyy voimakkaasti huumorin ylemmydentuntoteoriaan, muistuttaa lukijoita huumorin vakavasta puolesta. Lastenkirjaa luettaessa korostuu kuitenkin aikuisen ja lapsen vuorovaikutus, ja kirjassa oleva huumori tuottaa lukutilanteeseen hyvää mieltä riippumatta siitä, suunnataanko se aikuis- vai lapsilukijalle. (Laakso 2007, 1156118.)

4 OPETTAJA

4.1 Opettajapersoona

Haavio totesi vuonna 1969 opettajakunnan monimuotoiseksi ja rikkaaksi joukoksi, mutta löytää myös yhtäläisyyksiä eri opettajien välillä. Kiinnittäen huomiota opettajien tietäntyyppisiin ominaisuuksiin Haavio esittelee kuusi erilaista opettajatyyppeä: uskonnollinen, eettinen, sosiaalinen, teoreettinen, ekonominen ja poliittinen opettajatyyppeä. *Uskonnollinen opettajatyyppeä* asettaa elämän ilmiöt aina yhteyteen jumaluuden, elämän viimeisen tarkoituksen kanssa. Hän on moitteeton eettinen esikuva oppilaille, mutta helposti liian vakava, moralisoiva ja huumorintajuton. Uskonnollinen opettaja ei useinkaan ymmärrä leikin ja mielikuvituksen päälle ó toisin sanoen hän ei välttämättä ymmärrä hyvin lapsia. Oppilaat yleensä enemmän kunnioittavat kuin rakastavat tämän tyyppistä opettajaa. (Haavio 1969, 97699.)

Esteettisellä opettajatyypillä on vilkas mielikuvitus, herkkä tunne-elämä ja eloisa temperamentti. Hän rakastaa taidetta; hän on olemukseltaan raikas ja oppilaita innostava; hänen koulussaan on iloa, reippautta ja terveyttä; hän on yleensä lasten ihailema. Esteettiseltä opettajalta saattaa kuitenkin puuttua todellisen arkielämän taju ja sitä vastaava kasvatustote sekä koulutyössä tarvittavaa säännöllisyyttä ja rauhaa. *Sosiaalinen opettajatyyppeä* on kiintynyt lapsiin ja lasten elämän tarkkailuun. Hän pyrkii rakentamaan yhteistyötä koulun ja kotien välille. Sosiaalinen opettajatyyppeä kasvattaa oppilaita ensi sijassa sosiaalisiksi, auttavaisiksi ja ystävällisiksi. Työssään hän on kärsivällinen ja ymmärtäväinen, huolehtii heikoista ja osoittaa epäitsekästä ihmisrakkautta ó oppilaat rakastavat häntä. Asettuessaan oppilaiden toveriksi sosiaalinen opettajatyyppeä voi kuitenkin vaarantaa opettaja-arvokkuutensa oppilaiden silmissä. (Haavio 1969, 97699.)

Teoreettisen opettajatyypin elämää hallitsee pyrkimys tietoon ja halu saada oppilaitakin osalliseksi tiedosta. Teoreettinen opettajatyyppeä on oppilaiden omaehtoiseen ajatteluun tähtäävä aktiivinen tutkija tai muistiharjoituksia viljelevä tietojen passiivinen varastoija. Oppilaisiin hän suhtautuu viileästi, persoonattomasti, asiallisesti; opetettavaa asiaa hän esittää usein epähavainnollisesti ja kuivasti. Teoreettisella opettajatyypillä on yleensä vain vähän vaikutusta oppilaisiin, ja oppilaiden keskuudessa hän on parhaimmillaankin vain ihmetelty, ei pidetty. *Ekonominen opettajatyyppeä* pyrkii keskittämään voimava-

ransa elämän hyödyllisiin tietoihin ja taitoihin sekä opettaa oppilailleen samanlaista elämänasennetta. Hän haluaa hyödyllisiä parannuksia opetussuunnitelmiin ja opetuksen menetelmiin: lasten tulisi mahdollisimman pienellä voimien kulutuksella saada mahdollisimman paljon tulosta aikaan. Ekonomista opettajatyyppeä arvostetaan enemmän kuin rakastetaan. (Haavio 1969, 97699.)

Poliittinen opettajatyyppe on johtajaluonne, voimaihminen. Hän ajaa tahtonsa läpi voimalla sekä pitää huolta järjestyksestä ja kurista. Hän tuntee arvonsa, arvostelee ankarasti ja käyttää usein kovia rangaistuksia. Opetuksessaan poliittinen opettajatyyppe tavoittelee enemmän ulkoista kuin sisäistä sivistystä. Pahimmillaan hän on liiankin itsetietoinen, erehtymättömyyteensä uskova. Oppilaat enemmän pelkäävät kuin rakastavat häntä. (Haavio 1969, 97699.)

Kuikka (1993, 1046118) päivittää opettajakuvan 1990-luvulle ja päätyy seitsemään erilaiseen opettajakuvaan. Kuikan mukaan opettaja voi olla 1) uskonnollisia arvoja ja kasvattajan-tehtäväänsä painottava kutsumusopettaja, 2) työehtosopimuksia ja ammattijärjestön ohjeita tarkasti seuraava virkamiesopettaja, 3) teknologiaa ja apuvälineitä hyväkseen käyttävä opetusteknikko-opettaja, 4) yhteiskunnallista tehtäväänsä korostava, uudistusmielinen tiedostava opettaja, 5) itseään arvioiva ja kehittävä didaktisesti ajatteleva opettaja, 6) omaa toimintaansa arvioiva tutkiva opettaja tai 7) itsetietoisuuden lisäämistä ja oppilaan osallisuutta painottava refleктоiva opettaja. Näistä opettajakuvista kutsumusopettaja, virkamiesopettaja ja opetusteknikko-opettaja sijoittuvat 1900-luvun alkupuolen ajatusmaailmaan. Tiedostava opettaja ja didaktisesti ajatteleva opettaja tulivat kuvaan 1960-luvulla, tutkivasta opettajasta ja refleктоivasta opettajasta on puhuttu 1970-luvulta lähtien.

Refleктоivan opettajan käsite nousi vuosituhatluppen lopussa keskeiselle sijalle opettamista käsittelevässä kirjallisuudessa. Refleктоiva opettaja pohtii ja analysoi toimintansa perusteita, pyrkii kohti avarakatseisuutta ja vastuuta, kykenee kehittämään omaa työtään. Robottimainen, auktoriteettien tarjoamien valmiiden mallien mukaan työskentelevä opettaja on refleктоivan opettajan vastakohta. (Linnansaari 1998, 38, 40.)

Opettajan persoonaan kohdistuvaa koulutusta on Suomessa toisinaan selkeästi painotettu, toisinaan pidetty turhuutena. Postmodernin yhteiskunnan kasvatusajattelussa

pyritään eroon arvokeskustelun ja toiminnan erottelusta ó opettajan halutaan olevan työssään läsnä ihmisenä eikä pelkästään teknisessä ammattiroolissa. Opettajankoulutus on parhaimmillaan persoonallisuuden kehittämistä, eräänlainen identiteettityön foorumi. Viime vuosikymmeninä opettajankoulutus on pyrkinyt tukemaan opettajien ammatillista kasvua sekä ohjaamaan heitä pohtimaan arvojaan ja kehittämään itsetuntemustaan. (Heikkinen 1999, 180ó184.) Opetusalan Ammattijärjestön mukaan opettajan työssä keskeisessä asemassa on hänen oma persoonansa. Opettajan oikeus ja velvollisuus on kehittää ja hoitaa persoonaansa. (Opettajan ammattietikka 2002, 163.) Opettajan persoona ja henkilökohtaiset ominaisuudet ovat hyvin näkyviä hänen ammatissaan. Opettajan henkilökohtainen merkitys näkyy koulussa niin vuorovaikutustilanteissa kuin opetuksen sisällöissäkin. Mikään toiminto ei voi korvata opettajaa ilman, että sillä on suoraa vaikutusta pedagogiikkaan. (Säntti 2007, 71ó72.)

4.2 Opettaja arvokasvattajana

Arvot ovat asioita, jotka koetaan arvokkaiksi. Niihin pyrkiviä ihmisiä yleensä arvostetaan. Perusarvoiksi voidaan rajata esimerkiksi perinteiset platoniset arvot eli totuus, kauneus ja hyvyys. (Turunen 1993, 22.) Puolimatka (2011, 12ó14) esittelee kaksi erilaista näkemystä arvojen luonteesta ja alkuperästä. 1) Ensimmäisen näkemyksen mukaan perusarvot ovat inhimillisen elämän ja kulttuurin edellytys. Ne eivät ole ihmisten keksintöä eivätkä kulttuurin kehityksen tai kriittisen keskustelun tulosta. Ihminen syntyy maailmaan, jossa perusarvot ovat jo valmiina olemassa. 2) Toisen näkemyksen mukaan perusarvot ovat ihmisten luomia. Ne ovat riippuvaisia ihmisten kokemuksista, kulttuurin kehityksestä ja yksilöllisistä valinnoista. Käytännöllinen kasvatusnäkemys uskoo jälkimmäiseen näkemykseen, jonka mukaan ehdottomia arvoja ei ole, vaan arvot kehittyvät ja muuttuvat ajan kuluessa (Puolimatka 2010, 161).

Opettajan toimintaa ohjaavat paitsi lait ja asetukset myös opettajan omat arvot. Opettajan arvot ja eettiset periaatteet perustuvat opettajain ammattikunnan yhteisiin ohjeisiin. Näiden ohjeiden taustalla on humanistinen ihmiskäsitys ja Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaallinen julistus. Opettajan toimintaa ohjaavia arvoja ovat Opetusalan Ammattijärjestön mukaan ihmisarvo, totuudellisuus, oikeudenmukaisuus ja vapaus. Ihmisarvo tarkoittaa ihmisten tasavertaista kunnioittamista. Totuudellisuus tarkoittaa avointa keskustelua ja rehellisyyttä vuorovaikutuksessa. Oikeudenmukaisuus

liittyy opettajan antamaan arviointiin sekä syrjinnän ja suosimisen välttämiseen. Vapaudella tarkoitetaan yksilön vapauden kunnioittamista. Vapaudella tarkoitetaan myös sitä, että opettajalla on opetusta ohjaavan normiston määräyksistä huolimatta oikeus omaan arvomaailmaansa. (Opettajan ammattietiikka 2002, 161ó162.)

Opettajan on muokattava opetussuunnitelman abstrakti arvoresepti toimivaksi käytännöksi. Ammatti-identiteettiään opettaja rakentaa kirjoittamisen, puhumisen ja kuuntelemisen kautta. Opettajan omien arvojen tulisi nojata yleisten oppimisen tavoitteiden ja erilaisten oppilaiden huomioimisen perustalle. Yleensä opettajilla onkin keskenään suhteellisen samanlaiset ammatilliset arvot. (Husu 2006, 96ó97.) Opettaja valitsee itse tärkeimmät arvonsa, joiden avulla muodostaa päämääriä toiminnalleen. Arvot voivat liittyä esimerkiksi seuraaviin alueisiin: luonnon arvostaminen, rakkaus Jumalaan, rohkeus, luovuus, säästäväisyys, anteliaisuus, usko itseen, terveys, huumori, kiltteys, leikkisyys, tyylikkyys, riskinotto tai vastuunotto. (Palmer & Christison 2007, 105ó106.)

Koulussa opetetaan ja kasvatetaan lapsia. Kouluopetuksen ja -kasvatuksen tuloksena oppilas muodostaa voimakkaita mielikuvia omasta pystyvyydestään sekä koulumenestykseensä vaikuttavista tekijöistä. Koulunkäynti vaikuttaa lapsen minäkuvaan, tunne-elämään ja mielenterveyteen. Opettajan pedagogisilla valinnoilla onkin merkittävä yhteys oppilaan identiteettiä muovaavaan kehitykseen. Oppilaan kohtaaminen tai kohtaamattomuus jättää jäljen oppilaan käsitykseen siitä, onko hän ihmisenä arvokas. Kohtelemalla oppilaitaan hyvin opettaja luo parhaat edellytykset oppimiselle ja oppilaan epävarmuuden hälventämiselle. (Niemi 2002, 126; Uusikylä 2006, 41, 83.) Hyvä opettaja on vaativa ja huumorintajuinen, johdonmukainen mutta luova. Hän vaatii yhteisten sääntöjen noudattamista ja ylläpitää myönteistä luokkahenkeä. Hyvä opettaja on reilu ja tukee oppilaan terveen itsetunnon kehittymistä. Tärkeitä hyvän opettajan tunnusmerkkejä ovat myös auktoriteetti, oikeudenmukainen toiminta, rohkaiseminen ja tunneälykyys. (Uusikylä 2006, 85ó107.)

Opettajan roolin painotus on suomalaisessa peruskoulussa muuttunut kyselijästä kuunteelijaksi. Opettajan työn tärkeä elementti, oppilaantuntemus, lisääntyy kuuntelemalla lasta, mutta toki opettaja kyselemällä esimerkiksi osoittaa kiinnostustaan lasten ajatuksista. Opettajan roolin suurimpia kehitysaskleita on ollut muutos tietoa jakavasta opettajasta oppilaan oppimisen ohjaajaksi ja oppimisprosessin tukijaksi. Uudistuneessa opettajuus-

dessa opettaja on oppija oppijoiden joukossa. Opetuksen tyylitkin ovat ajan saatossa muuttuneet. Perinteisten opetusmallien toistamisesta on siirrytty aktiivisiin oppimismenetelmiin, jatkuvaan oman opetuksen arviointiin ja kehittämiseen, ajan haasteiden tutkimiseen sekä uusien opetuskäytäntöjen etsimiseen. Luova ja aikaansa seuraava opettaja kykenee innostamaan oppilaitaan. Nykykoulussa opettajalta vaaditaan myös hyviä yhteistyötaitoja niin koulun sisällä kuin sen ulkopuolellakin. (Eloranta & Viita 2002, 1336135; Linna 1999, 1046112.)

Kouluissa tavoitellaan oppilaiden itseohjautuvuutta ja itsenäisyyttä. Opettajan tehtävänä on innostaa oppilaat aktiivisuutta vaativiin tehtäviin sekä tunnistaa, miten erilaiset oppilaat pääsevät aktiivisen oppimisen idean sisälle. Opettaja voi vaikuttaa myönteisesti erityisesti epävarmojen oppilaiden oppimisprosessiin luomalla kannustavan ilmapiirin, jossa keskinäisestä paremmuudesta kilpailemisen sijaan arvostetaan erilaisten oppijoiden osaamista. Opiskeluilmapiiri vaikuttaa myös siihen, miten opitaan tukemaan toisia ja pyytämään apua. Toisaalta sormien läpi katsomalla, päästämällä oppilaat annetuista tehtävistä helpolla, opettaja vie oppilaalta mahdollisuudet kasvuun ja omien elämäntaitojen kehittämiseen. (Niemi 2002, 1296134.)

Opettajien kokemusten mukaan opettaminen on yhä vähäisempi osa kouluarjen työnkuvaa, kun taas kasvattamistoiminnan osuus on lisääntynyt merkittävästi. Jotkut opettajat kokevat joutuneensa sijaisvanhemmiksi tilanteessa, jossa oppilaiden omat vanhemmat ovat vetäytyneet kasvatusvastuustaan. Opettajien työssään kokema tyytymättömyys vaikuttaa usein liittyvän luokkatyöskentelyn ulkopuolisiin tekijöihin ó kuten resurssitekijöihin, vanhempiin, työolosuhteisiin tai hallintoon ó eikä itse opetustyöhön. Toiset opettajat pitävät kuitenkin kasvatustoimintaa ammattinsa keskeisimpänä ja mielekkäimpänä osana, heille kasvatustehtävä ja opettajuuden ihmissuhdeluonne takaavat työn viihtyvyyden. Keskeistä opettajan työssä on oppilaista välittäminen. (Säntti 2007, 4266427, 4666467.)

4.3 Opettajaóoppilas -suhde

Koulumaailmassa yksi opetustapahtuman kulmakivistä on opettajaóoppilas -suhde, tarkemmin sanottuna opettajan ja oppilaan välinen vuorovaikutuksellinen pedagogis-didaktinen auktoriteettisuhde. Tämä suhde on sekoitus toisiinsa kietoutuneita auktori-

teetti-, välittämisen- ja tunnesuhteita. Ilman sitä opettaminen on vaikeaa. Opettajan ja oppilaan välisen vuorovaikutussuhteen keskiössä on kasvatuksen kohteena oleva lapsi, vaikka toimivan vuorovaikutussuhteen luomisessa kasvattaja eli opettaja onkin keskeisessä asemassa. Opettajaoppilas -suhde on riippuvainen opettajan halusta olla ihminen ja opettaja: eettinen, vastuuntuntoinen, välittävä ja oikeudenmukainen, tehtävänsä tiedostava kasvattaja. Toimivaan opettajan ja oppilaan väliseen vuorovaikutussuhteeseen kuuluvia piirteitä ovat suorapuheisuus ja rehellisyys, välittäminen, toisen huomioiminen ja tukeminen, kunnioitus, yksilöllisyyden salliminen ja molempien osapuolien tyytyväisyys. Opettajaoppilas -suhteeseen liittyvät vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaidot vaativat harjoitusta, kuten mitkä tahansa muutkin taidot. (Gordon 2006, 22623, 46647; Harjunen 2002, 319, 461.)

Opettajan ja oppilaan väliseen vuorovaikutussuhteeseen liittyy käsite *pedagoginen rakkaus*. Tällaista rakkautta osoittaa opettaja, joka oivaltaa samanaikaisesti jokaisen ihmisen täydellisyyden mutta myös kehityskelpoisuuden ja inhimillisyyden. Pedagoginen rakkaus ilmenee omassa ja toisen persoonassa ilmenevän ainutlaatuisuuden kunnioittamisena. Pedagogisen rakkauden tarkoituksena on helpottaa opettajan elämää ja työtä, tehdä kasvatustyö mielenkiintoiseksi. (Skinnari 2004, 25626.)

Opettajan huumorin käyttöä tarkastelevia tutkimuksia on tehty monissa maissa. Huumorin käyttö vaikuttaa positiivisesti opettajaoppilas -suhteeseen. Huumorin käyttö on yhteydessä muun muassa opiskelijoiden käsityksiin opettajan välittömyydestä, vastuullisuudesta ja uskottavuudesta. Huumoria oppitunnilla käyttävä opettaja on opiskelijoiden mielestä viehättävämpi, välittömämpi, humanimpi, miellyttävämpi ja vähemmän jäykkä kuin huumoriton opettaja. Huumoria käyttävän opettajan kanssa on opiskelijoiden mukaan mukavampaa kommunikoida luokassa ja sen ulkopuolella. Opiskelijat arvioivat huumoria käyttäviä opettajia positiivisemmin kuin huumorittomia opettajia. (Anttila 2008, 82693.)

Harjusen (2002, 64665, 71, 78, 89) tutkimuksessa opettajat haluavat luottaa oppilaisiin mahdollisimman paljon. Opettajan ja oppilaan väliseen vuorovaikutussuhteeseen sisältyvän luottamuksen lisääntyminen näkyy luokassa oppilaiden kasvavana vapautena ja opetustilanteiden avoimuutena. Kun opettajan ja oppilaiden välillä vallitsee luottamus, oppilaat voivat työskennellä vapaamuotoisemmin ja opettaja voi luottaa siihen,

että työt tulevat tehdyiksi. Luottamuksellinen ilmapiiri luo turvallisuutta, joka edistää vapaata osallistumista luokan vuorovaikutukseen: kyselemiseen, ihmettelemiseen, vastailuun ja ääneen ajatteluun. Opettajat antavat oppilaille myös pieniä vastuutehtäviä, joiden tarkoituksena on viestiä luottamuksesta heihin ja vedota heidän vastuuseen omasta opiskelustaan. Oppilaiden puolestaan tulisi voida luottaa siihen, että opettaja on ammattitaitoinen, opiskelun sujumisen takaava kasvattaja.

Suomalaiseen opettajuuteen kuuluu tiettyjen eettisten periaatteiden noudattaminen. Näiden periaatteiden yhtenä lähtökohtana on Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien julistus. Opettajaoppilas -suhteessa opettaja eettisten periaatteiden mukaisesti hyväksyy ja huomioi oppilaan ainutkertaisuuden, kunnioittaa hänen oikeuksiaan sekä kohtelee häntä inhimillisesti ja oikeudenmukaisesti. Opettajan pyrkimyksenä on ymmärtää oppilaan ajattelua ja käsitellä oppilaan henkilökohtaisia asioita hienotunteisesti. Toisen ihmisen hyväksikäyttöä opettaja ei hyväksy, ja suojelua sekä huolenpitoa tarvitsevat oppilaat opettaja huomioi erityisesti. Opettaja työskentelee kasvatustehtävässään yhteistyössä oppilaan huoltajien kanssa. (Opettajan ammattietiikka 2002, 161, 163.)

4.4 Opettaja kirjallisuudessa

Koulumaailma muodostaa todellisuuden, jossa esiintyy runsaasti tarinallisuutta: on opettajien ja oppilaiden omia tarinoita, mutta vielä enemmän on opettajista ja oppilaista kertovia tarinoita. Koulutus on itsessäänkin eräänlainen tarina. Koulunkäynti on osa lähes kaikkien suomalaisten elämäkertaa, joten opettajat ovat kansalaisille tuttu ammattiryhmä. Opettajat muodostavat jo lukumääränsä puolesta suuren ja mediassakin näkyvän työntekijäjoukon. Ihmisillä vaikuttaa olevan opettajien ammattiryhmästä erityisen selkeä kuva; opettajan sanotaan voivan tunnistaa jopa ulkomuodon ja käyttäytymisen perusteella. Opettajien ammattiryhmä näyttää olevan selkeästi kategorisoitunut ja kulttuurisesti vakioitunut. Opettajasta onkin tullut kiintoisa kirjallisten tuotosten kohde, kun opettajaluonnehdintoja on puettu tarinoiksi. (Säntti 2007, 69670.)

Opettaja on kuulunut suomalaiseen kirjalliseen kulttuuriin aina Aleksis Kivestä lähtien. Opettaja on ollut kirjallisuudessa auktoriteettiasemaansa hyväksi käyttävä pedagogi, joka on takonut sivistystä kepillä oppilaiden päähän. Opettaja on ollut myös koomisesti irrotteleva aatteen ääni ja suuresti ihannoitu yli-ihminen. Sivistyneistön yleisen kehityksen

tymisen myötä opettajasta tuli 1900-luvun alussa yhä useammin kaunokirjallisuuden keskushenkilö. Opettajia kuvattiin tuoreina ja viehättävinä, vanhoina ja arvovaltaisina, usein sädekehän ympäröiminä. Kevyeksi viihteeksi tarkoitettun kirjallisuuden naisopettajasta tuli nykyaikaistuvan roolimallin esikuva, joka taisteli paikastaan koulussa ja koko yhteiskunnassa. (Niemi 1996, 81685.) Nykykirjallisuudessa, aina 1960-luvun kaunokirjallisuudesta lähtien, opettaja voi ottaa aktiivisesti osaa kulttuurielämään mutta toisaalta toimia sotilaskomentajan tavoin. Opettaja voi olla taiteilija, pitää oppilaiden puolta, polttaa siltoja, joutua sattumalta opettajaksi, kyllästyä hallintobyrokraatiaan, työskennellä tarkkailuluokassa ja vaatia kouludemokratiaa. (Niemi 1996, 86692.)

Arkipäivän opettajakuva muodostuu useista osatekijöistä, kuten persoonallisuudesta, ammatillisista valmiuksista, opetustaidoista, kehitymisestä kasvatustehtävässä, oppilaiden kokemuksista, vanhempien näkemyksistä, yhteiskunnan arvostuksista sekä ulkoisesta olemuksesta. Opettajan henkilökuva on sidoksissa yhteisön arvoihin, sen rakenteellisiin, toiminnallisiin ja aatteellisiin ominaisuuksiin. Aikuisille suunnattujen vuosina 194061990 julkaistujen kouluromaanien opettajakuva rakentuu opetustyön ja puheiden sekä didaktis-pedagogisten pohdiskelujen pohjalle. (Silventoinen 2008, 44, 114.)

Opettaja-henkilöhahmot on 194061990-lukujen kouluromaaneissa kuvattu yksilöinä, jotka pyrkivät ymmärtämään koulutukselle asetetut vaatimukset ja maltillisesti uudistumaan tehtävässään. Kouluromaanin opettaja voi toki olla myös kehityksen kulkua jarruttavia asenteita sekä yhteiskunnan valtarakenteita kyseenalaistava kapinallinen. Ollakseen uskottavia kaunokirjallisuuden opettajakuvien tulee olla riittävän samannäköisiä todellisen maailman henkilökuvien kanssa. Erityisesti opettajakirjailijoilla on ollut oivalliset mahdollisuudet ottaa huomioon opettaja-henkilöhahmojen erilaiset taustavaikuttajat ja näin tuottaa syvällisiä kuvauksia opettajasta. (Silventoinen 2008, 1156116, 169.)

Silventoinen (2008, 2396247) löytää vuosien 194061990 kaunokirjallisuuden opettajakuvista monenlaisia opettajatyyppejä. Kansankynttilä opettaa maaseudun kansakoulussa, toimii taitavasti ja ottaa huomioon oppilaiden elämänolosuhteet. Ihanteellinen opettaja edustaa kristillis-humanistista oikeudenmukaisuutta ó hänen toiminnastaan huokuu viisaus ja pedagoginen tahdikkaus, koulua arvostava asenne ja huolehtiva kiintymys oppilaisiin. Sattumalta opettajaksi joutuneelta opettajalta puuttuu pätevyys ja mahdolli-

sesti myös mielipiteet kasvatuksellisista kysymyksistä. Työstään vieraantunut opettaja on joko liian uudistusmielinen maaseudun olosuhteisiin tai opetustyötään vihaava ja omiin oloihinsa eristäytyvä. Koulunuudistukseen liittyvät erilaiset opettajakuvat piirtävät kuvia opettajista, jotka voivat olla idealisteja, uudistusten vastustajia, puolueettomia sivusta seuraajia tai kouluburokratian turhauttamia ó ihanteellisin uudistajatyyppeistä on paitsi rohkea myös asiantunteva opettaja.

Malliopettaja kypsyy lukuvuosien kuluessa sankariksi, joka taistelee näkemyksensä puolesta mutta osaa myös luopua vanhoista menetelmistä. Opettajaksi sopimattomalta puuttuvat opettajan arjessa tarvittavat ominaisuudet, hänelle koulu ja opetustyö ovat vaiva. Harkitseva uudistaja näkee koulukasvatuksen myös yhteiskuntaa uudistavana voimana, uskoo harkintaan ja ajan selkiyttävään voimaan sekä hedelmällisen kasvatus-työn onnistumiseen systemistä riippumatta, systeemiä soveltamalla. Kapinallinen uudistaja uskoo vaikutusmahdollisuuksiinsa arkitoimiensa kautta, arvostelee kiihkeästi yhteiskuntaa ja ohjaa oppilaitaan kriittiseen ajatteluun: hän uskoo koulunuudistuksen kaikkivoipaisuuteen vankkumattomasti. (Silventoinen 2008, 2396247.)

Erehtymätön opetuskone ja koulun maineen puolustaja eivät opettajina tingi velvollisuudestaan toimia virheettömästi tilanteessa kuin tilanteessa ja vaativat oppilailtaankin ehdotonta kuuliaisuutta ja osaamista. Säilyttäjä-opettaja on rutinoitunut, arka ja konservatiivinen mutta jyrkkä ja kehittymätön näkemään maailman menoa. Sivusta seuraaja-opettaja pakenee arkirutiineihin ja vetäytyy kouluyhteisöä kehittävistä toiminnasta. Mukautuja-opettaja ei ota kantaa puolesta eikä vastaan. Oman tien kulkija ei kenties välitä pedagogiikasta mutta saa oppilaat innostumaan, kun taas turhautunut opettaja on tyytymätön sekä työhönsä että omaan elämäänsä. (Silventoinen 2008, 2396247.)

Sandefur ja Moore (2004, 41, 50651) tarkastelevat tutkimuksessaan amerikkalaisia lasten kuvakirjoja ja niiden opettajakuvia. Tutkijoiden mukaan opettaja on lasten kuvakirjassa yleensä staattinen ja jäykkä henkilö, joka estää luovuuden ja sivuuttaa kiusaamisen. Järkevät, pätevät, oppilaisiinsa kiintyneet ja luokkansa hallintaan kykenevät opettajat ovat lasten kuvakirjoissa vähemmistö. Vain kuudessa tutkimukseen valituista 62 kirjasta opettaja on kuvattu älykkäänä ja inspiroivana henkilönä.

Edellä mainituissa Niemen ja Silventoisen tutkimuksissa aineistona on käytetty aikuisille suunnattua kaunokirjallisuutta ja kouluromaaneja. Sandefurin ja Mooren (2004) tutkimuksessa aineistona ovat lasten kuvakirjat. Juntusen ja Leivo-Jokimäen (2008, 1186120) tutkielman aineistona sen sijaan on lastenkirjallisuus ja lasten koululaisromaanit. Lastenkirjojen opettajakuvat ovat heidän mukaansa hyvinkin stereotyyppisiä. Miesopettajat ovat hinteliä ja sarkastisia. Huumorintajuiselta miesopettajalta puuttuu auktoriteetti, ja pätevä miesopettaja nipottaa. Naisopettajat ovat äidillisiä, pirteitä ja positiivisia. He hallitsevat luokkaansa hyvin, opettavat persoonallaan ja kohtaavat oppilaansa yksilöinä. Lastenkirjallisuuden opettaja-henkilöhahmo ei tutkielman mukaan juurikaan tee yhteistyötä kollegoidensa kanssa, vaan keskittyy vain omaan luokkaansa.

5 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Seuraaviin tutkimuskysymyksiin haetaan vastausta tarkastelemalla kirjallisuuden opettajakuvan aiempia tutkimuksia ja tulkitsemalla tutkimusnäytettä teoriasidonnaisen sisällönanalyysin avulla. Näitä sisältöjä verrataan toisiinsa. Analyysissa tarkastellaan opettajakuvaa tämän vuosituhannen kotimaisissa lasten koululaisromaneissa. Tutkimuksen kannalta keskeisiä tutkimuskysymyksiä on neljä:

1. Millaisia opettajat ovat luonteeltaan ja persoonaltaan 2000-luvun suomalaisissa lastenromaneissa?
2. Millaisia ihanteita 2000-luvun suomalaisten lastenromaanien opettajat välittävät?
3. Millaista on opettajan huumorinkäyttö 2000-luvun suomalaisissa lastenromaneissa?
4. Millainen on opettajan ja oppilaiden suhde 2000-luvun suomalaisissa lastenromaneissa?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Tutkimuksen lähestymistapa ja tutkimustyyppi

Tämän tutkimuksen lähestymistapa on laadullinen. Laadulliseen tutkimukseen liittyvät keskeisesti ymmärtäminen, tulkinta sekä mahdollisten säännönmukaisuuksien etsiminen. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen, moninaisen elämän kuvaaminen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157; Soininen & Merisuo-Storm 2009, 37; Tuomi & Sarajärvi 2013, 34635.) Tässä tutkimuksessa esitettiin tutkimuskysymyksiin etsitään vastauksia kuvailemalla ja tulkitsemalla tutkimusaineistoa eli suomalaisia 2000-luvun lastenromaaneja.

Laadulliselle eli kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä aineiston kokoaminen todellisissa tilanteissa, aineiston induktiivinen ja yksityiskohtainen tarkastelu sekä tutkittavien näkökulman esiin tuovien metodien käyttö. Tyypillistä on myös joustava tutkimussuunnitelman käyttö, aineiston otoksen tarkoituksenmukainen valinta sekä tutkittavien tapausten ainutlaatuisuuden huomioiminen. (Hirsjärvi ym. 2007, 160.) Tässä tutkimuksessa aineiston otos valittiin tarkoituksenmukaisesti, ei sattumanvaraisesti. Aineistoa tarkastellaan yksityiskohtaisesti ja induktiivisesti.

Tuomi ja Sarajärvi (2013, 17, 19622) jaottelevat laadullisen tutkimuksen teoreettiseen ja empiiriseen tutkimustyyppiin. Ero näiden tutkimustyyppien välillä liittyy näkökulmaan, josta tutkittavaa ilmiötä tarkastellaan ja argumentoidaan. Teoreettisessa analyysissä ei ole varsinaista metodologiaa eli tutkimusmenetelmää. Havaintoaineiston tarkastelu sisällytetään tutkimuksen argumentaatioon. Teoreettinen analyysi nojaa yksittäisen väitteen tunnistamiseen ja korostaa sitä, kuka on sanonut mitä ja milloin. Tämä tutkimus on tyypiltään teoreettinen, eli tutkimuksen tiedonhankinnassa ei noudateta mitään tiettyä strategiaa. Lähdeaineiston tuottajat, tässä tapauksessa suomalaiset lastenkirjojen kirjoittajat, esitellään avoimesti. Valitusta aineistosta liitetään tutkimusraporttiin suoria lainauksia, ja näihin lainauksiin liitetään tunnistetiedot.

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston tarkoituksena on tukea tutkijan ajattelua ja auttaa tutkijaa löytämään uusia näkökulmia. Tutkijan on tiedostettava, mitä hän aineistostaan etsii ja miksi on sen ylipäättään koonnut. (Eskola 2010, 182.) Laadullisen tutkimuksen

päämääränä voi olla teorian kehittäminen, käsitteiden luominen tai ilmiöiden kuvaaminen (Soininen & Merisuo-Storm 2009, 38). Tässä tutkimuksessa päämääränä on kuvaila suomalaisten lastenromaanien opettaja-henkilöhahmoa. Aineiston keräämisen ja analysoimisen tarkoituksena on löytää tarkastelluista opettaja-hahmoista yhdenmukaisuuksia ja eroavaisuuksia.

6.2 Tutkimusaineiston kerääminen

Kun tutkittavan ilmiön kohteena oleva perusjoukko on suuri, sitä edustamaan on järkevintä poimia otos. Jotta otoksen tarkastelusta saatuja tuloksia voisi yleistää perusjoukkoon, otoksen on edustettava perusjoukkoa mahdollisimman hyvin. Onnistunut otoksen valinta edesauttaa tutkimuksen tekemistä. Otoksen poiminta perusjoukosta voi perustua todennäköisyyteen tai harkintaan. Harkintaan perustuva otanta voi olla esimerkiksi harkinnanvarainen otanta, kiintiöpoiminta tai lumipallo-otanta. Harkinnanvaraisessa otannassa, jota tässäkin tutkimuksessa käytetään, tutkija valikoi näytteeseensä tutkimuksen näkökulmasta sopivimmat tapaukset. (Soininen & Merisuo-Storm 2009, 1176123.)

Tämän tutkimuksen aineistona käytetään valmista kaunokirjallista aineistoa, kotimaisia lasten koululaisromaneja. Kokonaisuutena aihetta käsittelevä perusjoukko olisi valtava, joten tutkimukseen valittiin harkinnanvaraisesti vain tutkimuskysymysten kannalta tarkoituksenmukainen näyte, tietyt koululaisromaanit tai koululaisromaanisarjat. Perusjoukkoa rajattiin tarkastelemalla, kuinka vanhoja romaanien päähenkilöt ovat, ja millaisessa roolissa opettaja vaikuttaa teoksissa olevan. Teosten julkaisuvuodeksi määriteltiin 2000-luku. Näytteeseen valittavan teoksen tuli siten edustaa seuraavia ominaisuuksia: Teos on realistista lastenkirjallisuutta. Se sopii koululaisromaanin-otsikon alle eli kuvaillee lapsen koulumaailmaa edes vähän. Teos sijoittuu 2000-luvun maailmaan, ja se on ilmestynyt 2000-luvulla. Teoksen pääosassa on alakouluikäinen lapsi, ja teoksen lukijakuntana ovat noin 5-12-vuotiaat lapset.

Aineiston etsiminen alkoi selaamalla Satakunnan kirjastojen yhteisjärjestelmää Satakirjastot. Lastenkirjojen hakemisen lomassa paljastui, että raumalaisen Kourujärven kirjaston lasten- ja nuortenosastolla on oma hylly koululaisromaneille. Hyllyn nimi on ökoululaiselämää. Tuota hyllyä selaamalla löytyi suurin osa tutkimuksen lopulliseen aineistoon kuuluvista teoksista. Koululaiselämää-hyllyn teoksista tarkistettiin kirjailija,

julkaisuvuosi, päähenkilön ikä sekä sopivuus realistiseen 2000-lukua kuvailevaan lastenkirjallisuuteen. Aineistoon valittiin ne kirjat, jotka selkeästi sopivat otannan vaatimuksiin. Sopivalta vaikuttavista kirjasarjoista valittiin yksi tai kaksi teosta. Aineistosta rajattiin kokonaan pois ne teokset, joita on käsitelty jo Juntusen ja Leivo-Jokimäen (2008) pro gradu -tutkielmassa.

Lopuksi suoritettiin vielä yleinen haku Satakirjastot-tietokannasta. Hakusanana sekä aihe- / asiasanana käytettiin sanaa ökouluö. Hakua rajattiin määrittämällä aineistolajiksi öKirjatö, luokaksi ö84 Kertomakirjallisuusö, osastoksi öLasten ja nuorten osastotö sekä julkaisuvuosiksi ö2000ö2013ö. Saadusta tuloksesta (noin 650 teosta) karsittiin pois koululaisvitsikirjat, ulkomaiset kirjailijat sekä ne teokset, joissa koulu tarkoittaa esimerkiksi hevoskoulua tai yläkoulua. Pois rajautuivat myös ne teokset, jotka lukeutuvat selkeästi fantasiakirjallisuuteen, joissa päähenkilö on eläin tai joissa on maininta kuva- tai katse-lukirjasta. Näytteeseen hyväksyttiin sellaiset realistiset lastenromaanit, joissa on ripaus magiaa, ylikuonnollisuutta tai henkimaailmaa. Riitti, että teoksen teema ja juoni ovat tavallisesta maailmasta, päähenkilönä tavallinen suomalaislapsi ja tapahtumat pääosin täysin realistisia.

Sopivalta kuulostavat teokset tarkistettiin kirjastossa ja valittiin näytteeseen, jos ne täyttivät kaikki vaaditut kriteerit. Tarkistusten myötä näytteen ulkopuolelle jäivät vielä teokset, joissa päähenkilö on koululainen, mutta kirjan tapahtumat sijoittuvat muualle kuin kouluun. Niissä kirjoissa, joissa tapahtumat sijoittuvat ainakin osittain kouluun, oletettiin olevan joitakin kuvauksia opettajasta, vaikka koko kirjaa ei tarkistushetkellä luettukaan. Tutkimusnäytteen kokonaisuudeksi muodostui 15 lastenromaania, joista 12 on sarjakirjoja.

6.3 Tutkimusaineiston esittely

Tutkimusaineistossa on kaksi Tuula Kallioniemen kirjoittamaa lasten sarjakirjaa. *Koulu on kivaa, Konsta* (2005) kuuluu Konsta-sarjaan. *Kaahailua ja kepposia* (2011) kuuluu sarjaan Reuhurinteen alakoulu. Konsta-kirjat kertovat nykypäivän pikkupojan arjesta kerhoikäisenä ja koululaisena. *Koulu on kivaa, Konsta* kertoo Konstan ekaluokan kevät-lukukaudesta, johon sisältyy riemuja ja pelkoja: lukuvaikeuksia, hiihtotunti, esitelmän pito, käynti uimahallissa ja kevätjuhla. Konstan opettaja on Mirjami Leppänen. *Kaahai-*

lua ja kepposia jatkaa Reuhurinteen ala-asteen, nykyisen Reuhurinteen alakoulun, hulluttoman vauhdikasta menoa. Koululaiset ovat selkeästi erilaisia ja erikoisia persoonia. He laukovat kommenttejaan milloin sattuu, keksivät mitä sekopäisimpiä sepustuksia ja pitävät huolen siitä, että luokassa vallitsee pysyvä epäjärjestys. Reuhurinteen alakoulun ainoana opettajana toimii Apeli Käki.

Silja Kiehelän ensimmäinen lastenromaani, *Sofia ja karhunkynsi* (2003), kertoo koulu-kiusatusta Sofiasta. Sofia riitaantuu parhaan ystävänsä kanssa, ja päättyy koko luokan hyljeksimäksi. Sofia saa voimaa önisiskonsaö elämästä ja kokemuksista, mikä heikentää kirjan asemaa osana realistista lastenkirjallisuutta.

Tuula Korolaisen Aapo-sarja kuuluu helppolukaiseen Keltanokka-sarjaan. Tutkimusaineistoon kuuluu sarjan neljäs kirja, *Aapo ja mokapartio* (2007). Se kuvailee Aapon ja hänen ystävänsä yrityksiä tienata taskurahaa ottamalla maksua vastaan luokkakavereiden koulurötöstelyistä syyt omille niskoilleen. Reipas ja opettavainen teos sisältää liitteenä tietoiskun lasten koulunkäynnistä ja ansiotyöstä. Aapon opettaja on nimeltään Kauha-Kettunen.

Kirsti Kurosen Kuituset-lastenromaanisarjasta aineistoon valittiin kaksi ensimmäistä osaa. *Kuituset ja kummitus* (2010) kertoo ekaluokkalaisten kaksospoikien syksystä ja sen kohokohdasta, yökoulusta. *Kuituset ja isän koodi* (2011) on tarina klassisesta lasten perustamasta kerhosta sekä kuolleen isän lapsuudenaikaisesta koodikirjeestä. Kuitusen kaksospojat ja heidän isovanhempansa ovat valoisia hahmoja, ja tarinat ovat liikuttavan ihastuttavia. Poikien opettajana toimii Heimo Harju.

Marja-Leena Lempisen Pelastuspartio Reppu -sarjasta tutkimusaineistoon valittiin ensimmäinen kirja. *Pelastuspartio Reppu* (2009) on energinen tarina lopetusuhan alla olevan koulun puolustajista. Tomerat oppilaat haluavat asiassa äänensä kuuluviin ja järjestävät tervastuli-juhlaan oman hiljaisen mielenosoituksensa. Kirjassa esiintyy monta opettajaa: sairauslomalle jäävä Vainikainen, hänen sijaisensa Ville, johtajaopettaja Heimo sekä alkuopetuksesta vastaava Hillevi.

Kari Levolan Maailmantappi-kirjasarja on osa helppolukuista Keltanokka-sarjaa. Tutkimusaineistoon kuuluu sarjan toinen osa, *Maailmantapin koulukyydit* (2002). Kirjassa

Valo eli Maailmantappi aloittaa koulun. Kouluun pääseminen ja sieltä kotiutuminen ei ole ekaluokkalaiselle helppo homma, sillä bussin pysäytysnappi on korkealla ja kävellen kiinnittää huomionsa kaikkeen muuhun kuin kelloon.

Pauli Matikaisen Mustakäsi-sarjan kolmas teos, *Mustakäsi leirikoulussa* (2000), kertoo nimensä mukaisesti leirikoulusta. Mustakäsi on salaseura, jonka kolme jäsentä vannoo rohkeuden ja ystävyuden nimeen. Neljännen luokan poikien ja tyttöjen välillä vallitsee ainainen kisa siitä, kummat pärjäävät paremmin, ja tämän teeman myötä leirikoulussa-kin sattuu ja tapahtuu kaikenlaista.

Sinikka ja Tiina Nopolan Heinähattu ja Vilttitossu -sarjasta valittiin tutkimusaineistoon uusin osa, joka on nimeltään *Heinähattu, Vilttitossu ja ärhäkkä koululainen* (2013). Heinähattu Kattilakoski on jo ekaluokkalainen, ja Vilttitossua harmittaa jäädä aina aamuisin kotiin. Vilttitossu järjestää itsensä kouluun Heinähatuksi naamioituneena, ja sekametelisoppa on valmis. Heinähatun luokan opettaja on nuori Annukka Pylkkänen, jota Kattilakosken tytöt kutsuvat Lumikin näköiseksi opettajaksi.

Jukka-Pekka Palviaisen *Rokkirehtori ja Rämäpäät* (2007) on Rämäpäät-sarjan ensimmäinen teos. Sarja kertoo Kuusipuiston pienestä koulusta, jonka ainoa opettaja on samalla koulun rehtori. Kirjassa koululaiset ovat huolissaan opettajansa eli Rehtorin naisasioista ja päättävät auttaa opettajaa laatimalla tämän puolesta seuranhakuilmoituksen sanomalehteen.

Timo Parvelan laajasta Ella-sarjasta on valittu tutkimusaineistoon kaksi teosta. *Ella ja Pukari* (2000) on sarjan kuudes osa ja kuuluu helppolukuiseen Kirjava Kukko -sarjaan. *Ella: varokaa lapsia!* (2006) on vähän vanhemmille lapsille tarkoitettu romaani. Sivuja on tuplasti enemmän, teksti on pienempää, ja kuvat on jätetty pois. Molemmissa kirjoissa Ella on tokaluokkalainen, seikkailee luokkakavereidensa kanssa tiiviissä yhteisrintamassa, kunnioittaa opettajaansa ja joutuu mitä mielikuvituksellisimpiin tilanteisiin koulussa ja sen ulkopuolella.

Katariina Romppaisen esikoiskirja *Leppäkerttu ja huuliharppu* (2003) on tarina musiikkiluokan valintakokeista ja niiden epäonnistumisesta. Ujo Kerttu pakenee laulukokeesta ja päättyy torille huuliharppua soittavan vanhuksen seuraan, sairaalan lastenosastolle

pyörätuolipotilaan määrälliseksi ja markkinoiden kykykilpailun voittajaksi. Kertun oma opettaja on Liisa Kaukoranta. Toinen kirjassa esiintyvä opettaja on musiikinopettaja Teija Nurminen.

Jouko Varosen *Mika, Ulla ja 3B* (2003) on Mika-sarjan seitsemäs osa. Mika ja Ulla ovat parhaat ystävykset. He seikkailevat luokkansa kanssa yökoulussa ja retkillä, vierailevat maatilalla, myyvät luokkalehtiä ja leikkivät salapoliiseja.

6.4 Tutkimusaineiston analyysi

Eskola jäsentelee laadullisen tutkimuksen aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen ja teorialähtöiseen analyysiin. Analyysitavan valinta riippuu siitä, perustuuko analyysi kerättyyn aineistoon vai valmiiseen teoriaan. (Eskola 2010, 182-183.) Tässä tutkimuksessa aineistoa analysoidaan teoriasidonnaisesti. Teoriasidonnainen analyysi ei suoraan perustu teoriaan, mutta kytkennät siihen ovat havaittavissa (Eskola 2010, 182). Teoriasidonnaisessa analyysissä teoria toimii analyysin etenemisen apuna. Aineisto valitaan ja analysoidaan ennakkokäsitysten ohjaamana. Tutkija yhdistelee aineistolähtöisyyttä ja valmiita malleja. Aikaisemman tiedon vaikutus tunnustetaan, vaikka tarkoituksena ei olekaan testata mitään teoriaa. Teoriasidonnaisen analyysin tavoitteena on avata uusia ajatusuria. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 96-97.) Tässä tutkimuksessa aineiston analysoinnista saatuja tuloksia verrataan aikaisempiin tutkimuksiin erityisesti luvussa 7.6.

Tämän tutkimuksen aineistoa analysoidaan sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysi on yksi laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmistä. Sillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi kirjoitettua, kuultua tai nähtyä sisältöä tarkastelevaa analyysia. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jonka avulla tutkittavasta ilmiöstä pyritään muodostamaan tiivistetty kuvaus. Aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien. Aineisto hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja järjestetään uudeksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105-116; Tuomi & Sarajärvi 2013, 91.)

Eskolan mukaan tutkimusaineiston analysoinnin voi aloittaa esimerkiksi poimimalla etukäteen valittuihin aihepiireihin liittyviä kohtia aineistosta. Nämä kohdat voidaan teemoitella eli ryhmitellä tutkimuskysymystä valaisevien teemojen mukaan, ja niistä voidaan nostaa mielenkiintoisia sitaatteja esille ja tulkittaviksi. Tässä vaiheessa tutkija

kirjoittaa myös omat tulkintansa siitä, mitä aineistossa on. Näin aineiston esimerkit ja tutkijan ajattelu yhdistyvät. Lopuksi analyysi ja tulkinta yhdistetään tutkimuksen teoreettiseen osaan. (Eskola 2010, 1896190, 1936194, 197.)

Tämän tutkimuksen aineistoa käsiteltiin edellä esitetyn mallin mukaisesti. Ensimmäisessä vaiheessa koko näyte eli 15 lastenromaanin luettiin läpi. Samalla romaaneista kirjoitettiin tarkasti ylös etukäteen valittuihin neljään aihepiiriin liittyviä kuvauksia. Nämä aihepiirit ovat 1) opettajan luonne ja persoona, 2) opettajan välittämät ihanteet, 3) opettajan käyttämä huumori ja 4) opettajaoppilas -suhde. Poimitut kuvaukset eli suorat lainaukset teemoiteltiin analysoinnin toisessa vaiheessa 19 eri teemaan. Satunnaisia poikkeuksia luukuun ottamatta kaikki havainnot kuuluivat jonkin teeman alle. Teemat jaettiin aihepiirien mukaan seuraavasti:

1) OPETTAJAN LUONNE JA PERSONA

Teema A: opettaja korostaa oppilaiden osallisuutta ja aktiivisuutta

Teema B: opettaja suhtautuu vakavasti opettajuuteen yhteiskunnallisena tehtävänä, suhtautuu oppilaisiin huolehtivaisesti ja tasa-arvoon pyrkien, antaa palautetta, osaa myös kommentaa

Teema C: opettaja kohtelee oppilaita reilusti ja haluaa olla heille kaveri, korostaa ystävällisyyttä ja sosiaalisuutta

Teema D: opettaja on tunteellinen ja / tai temperamenttinen, innostaa oppilaita, iloinen ja reipas, toisinaan hössöttävä

Teema E: opettaja kehuu ja kiittelee oppilaita, uskoo heihin

Teema F: opettaja kohtelee oppilaita huonosti, rankaisee, ei näe tai ei ymmärrä oppilaan tai oppilasryhmän ongelmaa

2) OPETTAJAN VÄLITTÄMÄT IHANTEET

Teema G: hyvä käytös eli rauhallisuus, kohteliaisuus, raittius, siisteys, rehellisyys

Teema H: läheisyys, inhimillisyys, ihmisystävällisyys

Teema I: turvallisuus, kunnioitus toisia / luontoa / juhliä kohtaan

Teema J: yritteliäisyys ja aktiivisuus

Teema K: vaatimattomuus

3) OPETTAJAN KÄYTTÄMÄ HUUMORI

Teema L: opettajan käytös tai teko on humoristinen

Teema M: opettaja vastaa humoristisesti

Teema N: opettaja aloittaa humoristisen puheenvuoron

4) OPETTAJA-OPPILAS -SUHDE

Teema O: suhde on turvallinen, oppilaat ja opettaja uskaltavat sanoa ajatuksensa

Teema P: opettaja on oppilaiden määrällävissä

Teema Q: oppilaat kunnioittavat ja ihailevat opettajaa, huolehtivat hänestä

Teema R: oppilaat eivät arvosta tai inhoavat opettajaa, opettaja on ärsyttävä

Teema S: opettaja välittää oppilaista ja rakastaa heitä

Eri teemoihin jaettuja sitaatteja tulkittiin tutkijan oman näkemyksen valossa. Tulkinnan tuloksena ja luettavuuden vuoksi opettajan luonnetta ja persoonaa kuvailevat teemat muotoiltiin kuudeksi erilaiseksi opettajatyypiksi. Nämä tyypit ovat A) osallistava opettaja, B) yhteiskunnallinen opettaja, C) kaveriopettaja, D) innostava opettaja, E) kehuva opettaja sekä F) ankara opettaja. Pohdinnassa aineiston analysointi ja tulkinta lopulta yhdistyvät ilmiöstä tehtyihin aikaisempiin tutkimuksiin. Kun aineistosta poimittiin sitaatteja analyysia varten, menetettiin jonkin verran informaatiota. Monet sitaatit kuului-
sivat kahden tai jopa kolmen eri aiheen alle.

Kun aineistosta poimittiin sopivia kuvauksia ennalta valittuihin aihepiireihin, huomioitiin pääasiassa ne kohdat, joissa kerrotaan luokan omasta opettajasta. Tarkastelussa huomioitiin myös opettaja, joka on kirjassa vahvana sivuhenkilönä, vaikka ei olisikaan päähenkilön oma opettaja. Niitä satunnaisia kohtia, joissa mainitaan ohimennen rinnakkaisluokan tai muun oppilasryhmän vieras opettaja, ei huomioitu. Tarkastelun kohteena oli opettajan käyttäytyminen ja puheet pääasiassa koulussa ja kouluympäristössä. Koulun ulkopuolisista tapahtumista huomioitiin ne kohtaukset, joissa opettaja puhuu nimenomaan oppilailleen tai toimii suhteessa heihin. Opettajien yksityiselämän kuvauksia ei tarkasteltu.

6.5 Tutkimuksen uskottavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa tarkastellaan tutkimuksen uskottavuutta, vastaavuutta, siirrettävyyttä ja vahvistettavuutta. Arvioitaessa laadullisen tutkimuksen *uskottavuutta* tarkastellaan tutkimuksen objektiivisuutta, havaintojen luotettavuutta ja niiden puolueettomuutta. Puolueettomuudella tarkoitetaan tutkijan pyrkimystä ymmärtää tiedonantajia eli aineistoa mahdollisimman puolueettomasti, antamatta esimerkiksi oman taustansa vaikuttaa havainnointiinsa liikaa. (Soininen & Merisuo-Storm 2009, 165-167; Tuomi & Sarajärvi 2013, 135-139.) Tutkimusaineiston analyysin teki tässä tutkimuksessa yksi tutkija, ja tulokset ovat tutkijan subjektiivista tulkintaa. Havainnot pyrittiin kuitenkin tulkitsemaan mahdollisimman puolueettomasti, jättämättä mitään tiettyjä teemoja tai havaintoja systemaattisesti tarkastelun ulkopuolelle.

Vastaavuudella tarkoitetaan tutkijan tulkintansa avulla muodostamien todellisuuksien vastaavuutta alkuperäisiin todellisuuksiin nähden. *Siirrettävyys* viittaa siihen, että laadullisessa tutkimuksessa tulokset voidaan siirtää yhtäpitävästi vain riittävän samankaltaiseen ympäristöön. *Vahvistettavuus* luotettavuuden arvioimisen kriteerinä tarkoittaa varmistumista tutkimuksen totuusarvosta ja sovellettavuudesta. Ratkaisut esitetään tarkasti, jotta lukija pystyy seuraamaan ja arvioimaan tutkijan päättelyä. Aineiston keräämisen, valitsemisen ja analysoimisen kuvailu osana tutkimusraporttia on yksi tapa parantaa tutkimuksen uskottavuutta. (Soininen & Merisuo-Storm 2009, 166; Tuomi & Sarajärvi 2013, 138-141.)

Tutkimustyybiltään teoreettisen tutkimuksen uskottavuutta arvioidaan tarkastelemalla lähdeaineiston uskottavaa ja pätevää käyttöä. Lähdeaineiston tulee olla aiheen kannalta keskeistä. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 21.) Tässä tapauksessa lähdeaineistolla tarkoitetaan perusjoukosta eli kotimaisista lasten koululaisromaaneista valittua näytettä (n=15). Lähdeaineistoon valittiin mahdollisimman hyvin tutkimuksen aiheeseen liittyviä teoksia.

7 TUTKIMUSTULOKSET JA TULOSTEN TARKASTELU

7.1 Tutkimusaineiston koodaaminen

Tutkimuksen aineistona käytettiin kotimaisia 2000-luvulla julkaistuja lasten koululaisromaneja. Aineistoon valitut teokset koodattiin teosten nimien perusteella. Koodauksen tarkoituksena on parantaa tulosten luettavuutta ja ymmärtämistä. Alla olevassa taulukossa (Taulukko 1) esitellään tutkimusnäytteeseen kuuluvat teokset ja niiden kirjainkoodit.

TAULUKKO 1. Aineistoon kuuluvien teosten kirjainkoodit

Teoksen nimi	Kirjailija	Koodi
Aapo ja mokapartio	Korolainen, Tuula	AAP
Ella: varokaa lapsia!	Parvela, Timo	EVL
Ella ja Pukari	Parvela, Timo	EJP
Heinähattu, Vilttitossu ja ärhäkkä koululainen	Nopola, Sinikka ja Tiina	HVÄ
Kaahailua ja kepposia	Kallioniemi, Tuula	CAA
Koulu on kivaa, Konsta	Kallioniemi, Tuula	KOU
Kuituset ja isän koodi	Kuronen, Kirsti	KUI
Kuituset ja kummitus	Kuronen, Kirsti	KUK
Leppäkerttu ja huuliharppu	Romppainen, Katariina	LEP
Maailmantapin koulukyydit	Levola, Kari	MAA
Mika, Ulla ja 3B	Varonen, Jouko	MIK
Mustakäsi leirikoulussa	Matikainen, Pauli	MUS
Pelastuspartio Reppu	Lempinen, Marja-Leena	PEL
Rokkirehtori ja Rämöpäät	Palviainen, Jukka-Pekka	ROK
Sofia ja karhunkynsi	Kiehelä, Silja	SOF

7.2 Opettajan luonne ja persoona

Tutkimusaineistosta löydettyt opettajan luonnetta ja persoonaa kuvailevat havainnot (yhteensä 141 havaintoa) jaettiin teemojen mukaan kuuteen erilaiseen opettajan luonteeseen tai persoonaan, joita tämän vuosituhannen suomalaiset koululaisromaanit lukijalleen välittävät. Nämä kuusi tyyppiä ovat osallistava opettaja, yhteiskunnallinen opettaja,

kaveriopettaja, innostava opettaja, kehuva opettaja ja ankara opettaja. Seuraavassa esitellään näiden opettajatyypin ominaispiirteitä. Suorat lainaukset lastenromaaneista toimivat esimerkkeinä opettajatyypin piirteistä.

Yhteiskunnallinen opettaja

Eniten havaintoja (46 havaintoa) löytyi yhteiskunnallisesta opettajasta. Yhteiskunnallinen opettaja suhtautuu vakavasti opettajuuteen yhteiskunnallisena tehtävänä. Hän pitää koulutyötä tärkeänä asiana, korostaa opettaja-kutsumustaan ja suorastaan hurmioituu opetustehtävänsä merkityksellisyydestä (EVL, KOU). Hän valistaa oppilaita hyvästä käytöksestä ja tupakan turmiollisuudesta (MIK). Hän ottaa jälki-istunnot ja kiusaamistapaukset tosissaan sekä osallistuu oppilaiden mukana hyväntekeväisyyskampanjaan (AAP, SOF).

ó On kovin kilttiä lohduttaa Olga-Tuuliala, mutta nyt meidän on kyllä palattava koulutehtävien pariin, opettaja sanoo. (KOU.)

Yhdessä me nousemme särkevin jaloin sivistyksen portaat. Minä olen teidän opettajanne, vaikka se veisi minulta hengen. (EVL.)

Yhteiskunnallisella opettajalla on tapana luennoida ja vähän saarnatakin. Opettaja luennoi muun muassa sivistyksestä, kärpässienien myrkyllisyydestä ja kerrossammalen nimestä sekä materialismin haitoista. Hän kertoo varoittavia tarinoita tottelemattomista oppilaista. (EVL, MIK.)

Opettaja ó ó kertoi varoittavia esimerkkejä siitä, mitä kaikkea oli tapahtunut luokkaretkellä, kun oppilaat eivät olleet totelleen opettajan ohjeita. (MIK.)

ó Kuvataide on sivistyksen alku ja juuri. Se, että ihminen osaa ilmaista itseään myös kuvin, erottaa meidät eläimistä. (EVL.)

Yhteiskunnallinen opettaja huolehtii oppilaistaan ja kohtelee heitä tasa-arvoisesti. Hän ei anna oppilaidensa satuttaa itseään (ROK, KOU). Hän vie oppilaansa koulupsykologille, kun hänen omat keinonsa loppuvat (EJP). Hän kantaa jalkansa loukkaan

oppilaan takaisin luokkaan. Hänen mielestään kaikki oppilaat ovat yhtä hyviä, ja siksi todistuksetkin jaetaan aakkosjärjestyksessä. (KOU.)

Opettaja tuijotti meitä hetken. Hän vaikutti huolestuneelta.

ó Taitaapa tulla sairaalareissu, hän sanoi sitten.

ó Jes, sanoimme me. (EVL.)

Tietysti parhaat halusivat vetää ranut, mutta opettaja sanoi, että ranuja vetää jokainen vuorollaan, kunnes kaikki ovat vetäneet. (MIK.)

Yhteiskunnallinen opettaja osaa ja uskaltaa antaa palautetta lapsille ja heidän vanhemmilleen sekä tarvittaessa komentaakin. Hän ilmeilee tuimasti, jos oppilaat käyttäytyvät huonosti (KAA). Hän uhkaa keskeyttää oppilaiden hauskanpidon, jos meteli yltyy liikaa (MUS). Hän pitää kiinni viittaamis-periaatteesta ja ottaa puhutteluun oppilaan, joka rikkoo koulun lumipallo-sääntöä (KUI). Hän karjaisee, kun kiltti tyttö villitsee koko luokan (HVÄ). Hän puolustaa opettajakollegoitaan ja moittii oppilaita opettaja-juorujen levittelystä (PEL).

ó Miten niin, Heinähattuhan on tässä, opettaja sanoi ja osoitti Vilttitossua.

ó Aikamoinen riiviö tämä teidän tyttärenne. Ensimmäisinä koulupäivinä hän oli aivan erilainen, luokan rauhallisin oppilas. (HVÄ.)

ó Tästä olisi pitänyt kertoa etukäteen opettajille, se [johtajaopettaja Heimo] jylisi. ó Nyt te oppilaat saatoitte meidät todella vaikeaan tilanteeseen. (PEL.)

Luova toiminta kuuluu koulun opetussuunnitelmaan, ja se toteutetaan niin kuin alun perin aiottiin. Vastaväitteitä ja turhaa pullikointia ei suvaita, minä teen sen teille nyt tässä heti selväksi. (PEL.)

Innostava opettaja

Toiseksi eniten (36 havaintoa) aineistosta löytyi havaintoja innostavasta opettajasta. Innostavan opettajan tarkoituksena on saada oppilaat kiinnostumaan koulutyöstä. Hän on oppilaita kohtaan rohkaiseva ja ymmärtäväinen (LEP). Hän on varma työssään ja hymyilee oppilailleen. Hän on itse innostunut työstään ja oppilaille suunnittelemistaan

tehtävistä. (HVÄ, KOU, LEP.) Hän konkretisoi opetustaan piirtämällä esimerkkejä taululle ja osaa innostaa oppilasryhmää pelkällä olemuksellaankin (KUI, PEL).

*Opettaja oli ihan onnessaan, sillä se oli keksinyt mahtavan idean. ó ó
ó Tällä tunnilla kirjoitetaan lelujen elämäntarina, koska löysin kierrätyksestä
sopivia leluja. (MIK.)*

*Hillevi jaksoi innostaa oppilaitaan omalla reippaalla ja iloisella tavallaan.
(PEL.)*

Innostava opettaja on tunteellinen ja temperamenttinen, iloinen ja reipas. Hän on myötätuntoinen ja hyvin kiintynyt oppilaisiinsa (KOU). Hän on pettynyt, jos oppilaat eivät innostu hänen keksimästään tehtävästä, mutta osaa myös ryhdistäytyä ja pitää päänsä. Joskus hän saattaa kiljaista hämmästyksestä tai ulvoa naurusta kuin susi. (MUS, PEL.) Hän vaivaantuu, jos ihmiset tuijottavat häntä ja heltyy, kun häntä kehuaan (HVÄ, MUS, PEL). Hän liikuttuu kasvatustehtävästään, myöntyy oppilaiden ehdotuksiin ja osallistuu musiikintuntiin räppäämällä oppilailleen (EVL, MIK, ROK).

*Me nähtiin, miten opea alkoi äkkiä naurattaa, ja miten se yritti estää sitä tule-
masta ulos. Mutta sitten se tyrskähti. (MUS.)*

*Opettaja Mirjami Leppänen on pukeutunut punaiseen hiihtoasuun. Hän näyttää
iloiselta. (KOU.)*

*ó ó opettajalla, joka parhaillaan piirsi taululle suurta sydäntä näyttääkseen
kuinka paljon meitä rakasti. (EVL.)*

*ó En minä sitä itke, opettaja sanoi. ó Itken sitä, että kukaan ei ole koskaan ennen
verrannut minua Lumikkiin. (HVÄ.)*

Toisinaan innostava opettaja hössöttää. Hän ohjailee oppilaita touhukkaasti pituusjärjestykseen esitystä varten ja varmistaa, että jokainen tietää tehtävänsä (PEL). Hän hössöttää oppilaista ja heidän tavaroistaan; ettei kukaan jää kyydistä ja ettei asemalaiturille jää yksinäisiä makuupusseja tai laukkuja. (MUS.)

*ó ó juna tuli jo asemalle, ja ope alkoi hössöttää meitä junaan. Se touhusi siinä
kuin mikäkin eikä se ehtinyt keskittyä mihinkään ó ó. (MUS.)*

Kehuva opettaja

Kolmanneksi eniten havaintoja (22 havaintoa) löytyi kehuva opettajasta. Kehuva opettaja kehuu ja kiittelee oppilaita. Hän ylistää oppilaiden kirjoittamia kertomuksia ja taitoa keksiä riimisäkeitä (MIK). Hän kehuu oppilaiden aktiivisuutta ja kekseliäisyyttä, osoittaa suosiotaan aplodein sekä puhuu oppilaille myönteiseen sävyyn (KOU, KUK, LEP, ROK). Hän hämmästelee taitavaa suoritusta oppilailta, jolta ei olisi sitä odottanut (HVÄ, MUS).

Oppilaat ja Rehtori puhkeavat taas suosionosoituksiin. Rehtori kehuu kaikkien esityksiä. (ROK.)

ó Heinähattu on reipas tyttö, opettaja kehui. (HVÄ.)

Kehuva opettaja myös uskoo oppilaisiinsa ja heidän tulevaisuuteensa. Hän on ylpeä oppilaistaan ja tyytyväinen heihin (PEL). Hän näyttää kannustavalta ja nyökkäilee rohkaisevasti. Hän liittyy oppilaiden todistuksiin yhdeltä oppilaaltaan saaman runon. (KOU.) Hän arvostaa ja kiittelee oppilaansa ehdottamaa tapaa käsitellä luokan kiusaamistapausta (SOF).

ó Sinä taidat kuitenkin olla loppujen lopuksi hyväsydäminen tyttö, opettaja sanoi. (HVÄ.)

Opettaja Mirjami Leppänen katsoo luokkaansa hymyillen. Hän näkee jo sielunsa silmin, miten eka A:n oppilaat toimivat aikuisina luonnontutkijoina tärkeissä tehtävissä. (KOU.)

Nyt tuntuu, ettei minun tarvitse hätäillä puolestanne. Kaikki sujuu varmaan hienosti itse juhlassakin. (PEL.)

Kaveriopettaja

Kaveriopettajasta löytyi aineistosta 16 havaintoa. Kaveriopettaja haluaa olla oppilaidensa kaveri. Hän nauraa yhdessä oppilaidensa kanssa ja esiintyy oppilaille päässään lippis, jossa lukee öHönttänäisen auto- ja ompelukonehuoltoö (MUS, ROK). Kaveriopettaja haluaa toteuttaa oppilaidensa toiveita. Hän ei kiellä oppilaita soveltamasta määrättyä kuvaamataidon aihetta tai ottamasta ukkoetanoita lemmikeiksi pilttipurkkeihin. Hän kykenee tunnustamaan, ettei tunnista näytteen karhunsammallajia tai ettei keksi, miten vaikeasta tilanteesta selvittää eteenpäin. Hän kertoo omasta arkuudestaan osoittaakseen oppilailleen, että arkuus ei ole vaarallista. (KUK, MIK, MUS, SOF.)

Kaikki halusivat keltakarvetta ja opettaja nousi varpailleen, että ylettyi ottamaan sitä koivun rungosta. (MIK.)

ó Kaikki voivat ottaa unilelunsa mukaan, Heimo jatkaa. ó Minullakin on sellainen. (KUK.)

Kaveriopettaja kohtelee oppilaitaan reilusti, korostaa ystävällisyyttä ja sosiaalisuutta. Vaikka oppilaat ovat melkein heitelleet lumipalloja välitunnilla, hän ei rankaise heitä (KUI). Hän luottaa oppilaisiinsa ja antaa heidän tulla pyörällä kouluun sekä muodostaa itse myyntiparit (MAA, MIK). Hän kannustaa oppilaitaan (LEP).

Opettaja ei edes suuttunut, vaikka Valo myöhästyi ensimmäisen koulupäivänsä ensimmäiseltä tunnilta. (MAA.)

Osallistava opettaja

Osallistavasta opettajasta löytyi aineistosta 14 havaintoa. Osallistava opettaja korostaa oppilaiden osallistumista ja aktiivisuutta. Hän opettaa matematiikkaa kyselemällä (KUI). Hän arvostaa keskustelua ja omakohtaista ajattelua, hän ehdottaa työryhmiä pohtimaan luokan yhteisiä asioita (SOF). Hänen tunneillaan oppilaat valitsevat itse parinsa, etsivät itse luonnosta sopivan näytteen tutkittavaksi sekä valitsevat itse eläimen kirjoitelmansa aiheeksi. Hän kannustaa oppilaitaan itseohjautuvuuteen ja itseilmaisuuksiin. (EVL, KOU, KUK, MIK, MUS.)

ó Nyt on tullut ilmi uusi kiusaamistapaus ó ó. Haluan, että asiasta keskustellaan. Te voitte nyt hetken miettiä aivan hiljaa mielessänne, mikä teidän roolinne on tässä asiassa. Ja sitten sitä, miten kiusaaminen saadaan loppumaan. (SOF.)

ó Jos te osaatte vastata kuuteen seuraavista kymmenestä kysymyksestä, niin sitten minä kerron!

Opella oli jo iso pinkka kysymyksiä valmiina, ja ne käsitteli kuulemma sellaisia aiheita, mitä me oltiin sinä vuonna opiskeltu. (MUS.)

ó Miten kekseliästä! opettaja kehuu. ó Sitähän voi käyttää samalla vaikka kukkakeppinä. (KOU.)

Ankara opettaja

Vähiten havaintoja (7 havaintoa) löytyi ankarasta opettajasta. Ankara opettaja kohtelee oppilaita huonosti tai rankaisee heitä harkitsemattomasti. Hän on vihainen ja komentelee oppilaitaan. Hän puhuu jyrkästi ja uskoo tietävänsä asian oikean laidan oppilaita paremmin. Hän ei usko silminnäkijöiden todisteluihin syytetyn syyttömyydestä. Hän saattaa jopa retuuttaa oppilasta paidasta. (PEL.)

Vainikaisen silmäys olisi kellistänyt kyrmynsika häränkin.

ó Sisälle siitä, se komensi, ja tarttui Emppua kauluksesta. ó Minulle ei valehdella. (PEL.)

Ankara opettaja ei näe tai ymmärrä ongelmaa. Hän uskoo liiankin vakaasti kiltin oppilaan kiltteyteen (HVÄ). Hän on avuton toista oppilasta pilkkaavien tyttöjen edessä, hymyilee vain surullisesti ja odottaa melun hiljenemistä. Hän ei toru ilkkuvia tyttöjä eikä kannusta pilkan kohteeksi joutunutta. (LEP.)

ó Minä uskon Heinähattua, hän ei narraa koskaan, opettaja sanoi. ó ó

ó Höpö, höpö, opettaja sanoi. ó Lopettakaa kanteleminen, Heinähattu on luokan kiltein tyttö. (HVÄ.)

7.3 Opettajan välittämät ihanteet

Tutkimusaineistosta löytyi yhteensä 104 havaintoa ihanteista ja arvoista, joita opettaja käytöksellään ja sanoillaan oppilaille (ja lukijalle) välittää. Eniten havaintoja (38 havaintoa) löydettiin opettajista, jotka toiminnallaan ilmaisevat arvostavansa hyvää käytöstä eli tässä tapauksessa rauhallisuutta, kohteliaisuutta, raittiutta, siisteyttä ja rehellisyyttä. Lähes yhtä paljon havaintoja (34 havaintoa) löydettiin opettajista, jotka ilmaisevat arvostavansa turvallisuutta sekä juhlien, luonnon ja toisten ihmisten kunnioittamista.

Hyvää käytöstä ihannoiva opettaja

Hyvää käytöstä ihannoiva opettaja haluaa, että oppilaat käyttäytyvät ökunnolla ja tottelevat hänen ohjeitaan Hän haluaa, että oppilaiden muodostama jono on siisti ja keksit syödään vasta ruokailun jälkeen. Hän toivoo lasten katselevan vain lapsille sopivia ohjelmia ja kirjoittavan jännitystarinan herttaisista kummituksista. (MIK.) Hän vaatii, että koulu on raitis ympäristö (EJP). Hän tahtoo oppilaiden käyttäytyvän rauhallisesti, jotta ruokailu voidaan aloittaa, tai jotta oppilaat voivat keskittyä matikan tehtäviin. Hän opastaa oppilaitaan käyttäytymään arvokkaasti kevätjuhlassa ja hautajaisissa. (KAA, KOU, MUS.)

Diskossa valvojana oleva opettaja ó ó meni niiden perään. Hän alkoi pitää niille oppituntia hyvistä käytöstavoista ja tupakan turmiollisuudesta. (MIK.)

ó Kuunnelkaa sitten tarkkaan ohjeita, Heimo opasti. (PEL.)

Kun me oltiin grillattu makkarat ja syöty, ope sanoi, että me saataisiin nyt pari tuntia vapaata. Sen aikana meidän piti kuitenkin olla muka kunnolla, levätä vaikka patjoilla tai kirjoittaa muistiinpanoja kaikesta siitä, mitä me oltiin siihen asti koettu. (MUS.)

Hyvää käytöstä ihannoiva opettaja määrää, että majaa ei saa sotkea, ja että perjantain päätteeksi siivotaan pulpetit (MIK, ROK). Myöhästyminen, valehteleminen, nenän kaivaminen, nimittely ja kiellettyjen sanojen sanominen on paheksuttavaa käytöstä (HVÄ, KAA, LEP, MUS). Omalla esimerkillään opettaja näyttää, että toisen esittelemine, kuunteleminen, kiittäminen ja kauniisti pyytäminen ovat kohteliaita käytöstapoja (EJP,

HVÄ, KOU, MUS). Hän suhtautuu vakavasti kiusaamiseen ja moittii oppilaita, jotka puhuvat kevyeen sävyyn itsemurhasta (SOF).

Opettaja hymyili ystävällisesti Isonavalle ja Rillirouskulle.

ó Haluaisin vielä kiittää konstaapeleja nopeasta toiminnasta ja tilanteen rauhoittamisesta. (HVÄ.)

ó Halleluja! Rammat kävelevät, Ramona hihkuu.

ó Me emme käytä rampa-sanaa, Aapeli Käki opastaa ja auttaa Vernerin lattialta tuoliinsa. (KAA.)

Se kiellettyjen sanojen lista on semmoinen, että jos siellä olevia sanoja sanoo, saa tieteellisen tutkimuksen. (MUS.)

Kunnioittamista ja turvallisuutta ihannoiva opettaja

Kunnioittamista ja turvallisuutta ihannoiva opettaja haluaa oppilaiden kunnioittavan luontoa ja rakennettua ympäristöä (KAA, MIK, MUS). Hän haluaa oppilaiden kunnioittavan toista ihmistä, ihmisen yksityisyyttä ja juhlatilanteen arvokkuutta (KAA, KOU, MIK). Hän ei päästä oppilaita kotiin, kun salamoit; hän haluaa oppilaiden olevan varovaisia majassa, etteivät he putoa; hän ei halua oppilaiden olevan vaarallisella rakennustyömaalla yksin; hän ei anna oppilaiden leikkiä lumisotaa, ettei kukaan satuta itseään (KUI, ROK). Turvallisuutta ja kunnioittamista ihannoiva opettaja suosii avointa keskustelua ja kiusaamisen kitkemistä (EJP, SOF).

ó Kiitos hienosta esityksestä, Konsta. Ehkä nyt annamme Konstalle aplodit. (KOU.)

Aapeli Käki ehdottaa, että Tötterö sammuttaisi punaisen vilkkuvalon paristojen säästämiseksi. (KAA.)

Rehtori sanoo, ettei kukaan saa olla rakennustyömaalla yksin. Turvallisuussyistä pitää olla aina kaveri mukana. (ROK.)

Minä olen kutsunut teidät tänne puhuakseni väkivallasta ja koulukiusaamisesta. (EJP.)

Yritteliäisyyttä ja aktiivisuutta ihannoiva opettaja

Kolmanneksi eniten (19 havaintoa) löydettiin havaintoja siitä, että lasten koululaisromaanien opettajat arvostavat yritteliäisyyttä ja aktiivisuutta. Tällainen opettaja tahtoo itsekin mukaan kuumailmapallon lennolle ja lupaa palkita oppilaansa, jos he laskevat kiltisti tehtävänsä (MIK, ROK). Hän pitää kiivasta kamppailua tärkeämpänä kuin voittoa, hän uskoo taisteluhengen, hän arvostaa esiintymistaitoa, arkuuden ja pelon voittamista (EJP, KOU, PEL). Hän uskoo keskustelun voimaan ja patistelee jokaista oppilasta pohtimaan omaa toimintaansa sekä huolehtimaan luokan yhteishengestä ja kiusaamiseen puuttumisesta (SOF). Hän arvostaa itsenäistä työskentelyä ja kehottaa oppilaita myymään heijastimia, karkkia tai keksii luokkarahastoa varten (MIK, MUS). Hän pyytää oppilaita ehdottamaan, mihin väärin ansaitut rahat voisi käyttää (AAP).

Opettaja oli tyytyväinen, kun olimme löytäneet kaikki rastit. (MIK.)

Opettaja lopettaa alkuunsa syyttelyt, sillä niistä ei ole mitään hyötyä. Hänen mielestään on parempi tehdä yhteinen päätös siitä, että kiusaamista ei enää anneta tapahtua.

ó Jos jokainen teistä on valmis puolustamaan kiusattua, kiusaamista ei tapahdu. (SOF.)

ó Totta kai, Ville [opettaja] vastasi. ó Keinoja mietitään parhaillaan. Aivan kaikkeen ei sentään tarvitse suostua. Täytyy taistella. (PEL.)

Läheisyyttä ja inhimillisyyttä ihannoiva opettaja

Joitakin havaintoja (10 havaintoa) löytyi myös opettajista, jotka ilmaisevat arvostusta läheisyyttä, inhimillisyyttä ja ihmisystävällisyyttä kohtaan. Tällainen opettaja muistuttaa, että ketään ei saa jättää porukan ulkopuolelle, ja että ihmisiä ei saa arvioida pelkän kuulopuheen perusteella. Hänen suunnistusrastitehtävänsä kuuluu luokkatovereiden halaaminen. (KAA, KUK.) Hän kehottaa ihmisiä hiljentämään arjen kiireistä tahtia, kuuntelemaan enemmän ja puhumaan vähemmän. Hän on avulias toisia kohtaan ja sanoo väkivallalle öeiö. Hän haluaa huolehtia sairastuneesta oppilaasta. Hän kantaa nilkkansa loukanneen oppilaan luokkaan, halaa pelästynyttä oppilasta ja käskee säikytelijää pyytämään anteeksi. (EVL, KOU, ROK.)

Minä ajattelin, että voisimme tehdä Patelle parane pian -kortin. (EVL.)

Eeva nappaa paperin ja tulee käytävään lukemaan sen: ó KELLARISTA SAA POISTUA VASTA, KUN ON HALANNUT KERRAN JOKAISTA LUOKKA-KAVERIAAN. (KUK.)

Vaatimattomuutta ihannoiva opettaja

Vähiten havaintoja (3 havaintoa) löydettiin opettajista, jotka toiminnallaan ilmaisevat arvostavansa vaatimattomuutta. Tällainen opettaja kiittelee oppilaita lahjoista, mutta toteaa, ettei heidän olisi tarvinnut tuoda lahjoja (KOU). Hän suhtautuu kehuihin vaatimattomasti ja opettaa, että jalkapallopelissä tärkeintä ei ole voitto (EJP, EVL).

ó Te olette arjen sankari, sanoi hoitaja.

ó Noo, sattuuhan sitä. Minä nyt vain olin sattumalta oikeaan aikaan oikeassa paikassa, opettaja sanoi vaatimattomasti. (EVL.)

7.4 Opettaja ja huumori

Tutkimusaineistosta löydetty opettajan huumoria kuvailevat havainnot jaettiin kolmeen eri teemaan. Teemat liittyvät siihen, miten huumori opettajan käytöksessä ilmenee. Opettajan käytös tai teko voi olla humoristinen; opettaja voi vastata oppilaalle tai toiselle aikuiselle humoristisesti; tai opettaja voi aloittaa humoristisen puheenvuoron itse. Aineistossa tarkasteltiin 15 lasten koululaisromaanin, ja havaintoja opettajan huumorista löydettiin kymmenestä kirjasta yhteensä 30 havaintoa.

Opettaja vastaa humoristisesti

Puolessa kaikista havainnoista (15 havaintoa) opettaja vastaa oppilaan tai aikuisen puheenvuoroon humoristisesti. Hän kiittää oppilaiden puujalkavitsin omallaan, vastaa oppilaan mutinaan huvittavilla aiheeseen liittymättömillä lauseilla ja toteaa taiteilijalle olevansa itsekin taiteilija, nimittäin kasvatustaiteilija (EVL, PEL, ROK). Hän vastaa helppoon laskutehtävään humoristisesti väärin. Kun oppilaat kauhistelevat entisajan koulujärjestelmää lauantaikoulupäivineen, opettaja kiusoittelee, että oppilaat eivät kaisitten halua yökouluun, sillä se jatkuu lauantaille (KUK). Opettaja yrittää pysyä hankalassa tilanteessa tuntemattomana, ja oppilaan äidin kysyessä opettajan nimeä tämä väit-

tää vain näyttävänsä tunnetulta filmitähdeltä. Opettaja vastaa toimittajan kysymyksiin takinhinan vesiväritahroista nimeämällä ne opettajanuransa arvomerkeiksi. (EVL.) Opettaja kyselee oppilaan lempiruokaa. Hänen arvauksensa on kakku, sillä oppilaalle määrätään jälki-istuntoa eli ökakkuaö. (AAP.)

Roopella on nauvoja suussaan, mutta hän yrittää silti antaa muille ohjeita:

öShshömpösdghööö, hän sanoo.

öMinunkin äidilläni oli skootteri, mutta se oli punainenö, Rehtori vastaa ja kaikki nauravat, paitsi Roope ei uskalla, koska pelkää naulojen tippuvan. (ROK.)

ó Jos sinäkin tyhmistyt, me emme opi mitään, Anni pelkää.

ó Kaksi plus kolme oní kuusi! Heimo pelleilee.

ó Viisi, Nuutti korjaa. Mainitsinko jo, että Nuutti ottaa asiat tosissaan? (KUK.)

ó Odottakaa. Te näytätte tutulta.

ó Se johtuu vain siitä, että minulla on niin komeat kasvot. Te sekoitatte minut johonkin filmitähteen. Sitä sattuu tämän tästä, opettaja selitti. (EVL.)

Opettaja aloittaa humoristisen puheenvuoron

Toiseksi eniten aineistosta löytyi havaintoja (9 havaintoa), joissa opettaja itse aloittaa humoristisen puheenvuoron. Hän vitsailee, että jos lapsilla kuunteluttaa Jope Ruonansuun juttuja, kouluvirastosta soitetaan ja kysytään, onko entinen opettaja puhelimessa (MIK). Hän väittää lukeneensa Aku-sivun viidessä sekunnissa mutta paljastaa lopulta, että sivulla olikin vain kolme lyhyttä puhekuplaa (KUK). Hän mainitsee himotusta leirikoulusuunnitelmasta oppilailleen tunnin lopussa vain ohimennen ja virnistäen, muka muistavinaan asian vasta juuri ennen poistumistaan välitunnille (MUS). Opettaja tervehtii toisia aikuisia hassusti, kysyy oppilailta humoristisia kysymyksiä ja kutsuu poissaolevasti käyttäytyviä oppilaita ulkoavaruudesta (EJP, EVL, KUI). Terveystoimittaja ja lääkäri ovat tarkistaneet oppilaiden kuulon, ja kaikki kuulevat hyvin, vaikka opettaja välillä epäileekin, että kukaan oppilaista ei kuule ikinä mitään (KOU). Opettaja vakuutelee oppilailleen, ettei haluaisi nähdä oppilaitaan ruokapöydässään, vaikka hän olisikin nälkäinen avaruusolio ja oppilaat viimeiset lapset maan päällä. Oppilaat ovat huojentuneita kuullessaan tämän. (EVL.)

ó Päivää, mikäs se herraa töötöyttää? opettaja kysyi, kun kuljettaja raotti ikkunaa. (EVL.)

*Heimo tietenkin huomasi, ettemme pystyneet keskittymään opetukseen
ó Minusta tuntuu, että meidän luokassa on tänään neljä oppilasta, jotka leijailevat ulkoavaruudessa, Heimo katso Annia, Eevaa, Nuuttia ja minua. (KUI.)*

*ó Haluatko, että mottaan sinuakin nenään? Pukari kysyi puolestaan opettajalta.
ó Sinä et yllä, vaikka yrittäisit, huokaisi opettaja. ó Mutta jos yltäisit, niin mitä siitä tulisi, jos mottaisit kolme kertaa kaksi kertaa?
ó Häh? ihmetteli Pukari. (EJP.)*

Opettaja käyttäytyy humoristisesti

Muutama havainto (6 havaintoa) löytyi opettajan humoristisesta käytöksestä tai teosta. Opettajan paidassa on teksti öOPE ON POPö. Hän pelleilee oppilaidensa kanssa ja rakentaa heille salaa kummituksen. Hän ei ole ymmärtävinään oppilaiden puheita tai teeskentelee luulevansa Batman-asuun pukeutunutta oppilasta jättiläisvesinokkaliito-oravaksi. (EVL, KUK.) Hän elehtii huvittavasti, virnistelee ilikurisesti, kyselee hassuja ja joskus jujuttaa oppilaitaan (MUS).

*ó Jos kisataan lukunopeudesta, kaikkien on luettava SAMA sivu, Nuutti valistaa.
Heimo ei ole ymmärtävinään, mutta tietenkin ymmärtää. Heimo Harju ei ole aasi. Kuten jotkut toiset opettajat. (KUK.)*

Opettaja ja mies kääntyivät katsomaan. Alhaalta katsottuna Sampasta näkyivät luultavasti vain naamion korvat. Olisi luullut opettajan tunnistavan ne, sillä hän oli nähnyt ne jo aika monta kertaa. Siksi me hämmästyimmekin, kun opettaja huokaisi ihastuneena:

ó Minähän sanoin. Jättiläisvesinokkaliito-orava. (EVL.)

7.5 Opettajan ja oppilaiden välinen suhde

Tutkimusaineistosta löytyi yhteensä 130 havaintoa opettajan ja oppilaiden välisestä suhteesta. Tässä tarkasteltiin lasten koululaisromaanien kuvauksia siitä, miten oppilaat suhtautuvat opettajaan, miten opettaja suhtautuu oppilaisiin, miten opettaja ja oppilaat

toimivat yhdessä ja käyttäytyvät toisiaan kohtaan. Eniten havaintoja (46 havaintoa) löytyi oppilaiden kunnioituksesta opettajaa kohtaan. Lähes saman verran havaintoja (43 havaintoa) löytyi turvallisesta suhteesta, jossa sekä oppilaat että opettaja uskaltavat sanoa ääneen ajatuksensa ja mielipiteensä.

Opettajaa kunnioittavat oppilaat

Opettajaa kunnioittavat ja ihailevat ja hänestä huolehtivat oppilaat kehuvat opettajansa piirustustaitoa ja huolestuvat hänen omituisesta käytöksestään. He ovat erityisen kilttejä opettajalle, jonka kuvittelevat olevan vakavasti sairas. He tahtovat pysyä opettajansa luona aina. He istuvat kun opettaja pyytää, katselevat taideteoksia silmät suurina opettajan ohjeen mukaan ja ovat ylpeitä opettajan huolehtivasta, rohkaisevasta ja kannustavasta käytöksestä. (EVL, KUK.) He huolehtivat opettajan yksityisasioistakin (ROK). He nyppäävät hiuksen päästään, jos opettaja pyytää. He ovat kiltisti jonossa opettajan takana ja pitävät opettajan järjestämää luokkaretki-vanhempainiltaa hyvänä ideana. Kaikki oppilaat haluavat juuri sitä jäkälää, jota opettaja yhdelle oppilaalle poimii. (MIK.) Oppilaiden kunnioitusta nauttivan opettajan ei tarvitse edes korottaa ääntään, kun oppilaat jottelevat (KOU, PEL).

Opettaja ajoi tavattoman varovasti, ettei meille vain sattuisi mitään. Me olimme ylpeitä siitä, että hän oli niin huolehtiva. (EVL.)

öMinä olen huolissani Rehtorin naisasioista. Rehtorista tulisi onnellisempi mies, jos hänellä olisi vaimo ó öö, Reetaleena sanoo. (ROK.)

Puolet luokasta alkaa loikkia pulpettien välissä.

ó Nyt riittää, opettaja sanoo.

Kaikki istuvat kiltisti paikoilleen. (KOU.)

Opettajaa kunnioittavat oppilaat hurraavat opettajan ehdotuksille ja taputtavat hänelle hyvästä opetuksesta. Heidän mielestään opettaja ei ole yhtään höpsö vaan avulias, kiva, rohkea, hyvä lukija, reipas ja urheilullinen, mainio rillipää ja kaunis kuin Lumikki. (EJP, HVÄ, KOU, PEL, ROK, MUS.) He ovat ylpeitä opettajan luottamuksesta ja kehuista, he luottavat opettajan apuun ja kykyyn selvittää kipeät tilanteet (KOU, KUI, SOF). He ovat varmoja siitä, että heidän opettajansa pystyy melkein mihin vain (MUS.)

Heimo näytti aina reippaalta ja urheilulliselta, se kuului itsekin Vaaran Eräpoikiin, mikä seikka kohotti johtajaopettajan arvoa oppilaiden silmissä. (PEL.)

Meidän mielestämme opettaja oli kamalan rohkea. (EJP.)

Sonja tuntee olonsa yllättävän rohkeaksi ja rauhalliseksi. Tanja puolustaa häntä tästä lähtien ó ó. Opettajan läsnäollessa asiasta on turvallista puhua. (SOF.)

Meidän ope tekis sen vaikka toinen jalka kipsissä! Ja sitä paitsi ó meidän ope osaa ihan mahdottomia temppuja. Se pystyy esimerkiksi tekemään sormien välissä liidusta jauhoa! (MUS.)

ó Hmm, ei täällä oikein pallopelejä mahdu pelaamaan. Niilokin heittää jo niin pitkälle, että seinä tulee heti vastaan.

Kasvan kymmenen senttiä, pelkästä ylpeydestä. (KUI.)

Turvallinen opettajaoppilas -suhde

Opettajan ja oppilaan välillä vallitsee turvallinen suhde, kun molemmat uskaltavat ja haluavat sanoa oman mielipiteensä ja omat ajatuksensa ääneen. Oppilaat huomauttavat suorasanaisesti opettajalle, että jäkälän repiminen puun rungolta on luonnon tuhoamista. He kyselevät koulun turvatoimista ja pyytävät saada muokata rauhankyyhkyn värilliseksi. He uskaltavat sanoa vastaan myös opettajalle. (KAA, KUI, MIK, PEL.) He odottavat opettajan huomaavan uudet silmälasinsa, ja jos opettaja ei huomaakaan, he kysyvät opettajalta, eikö tämä huomaa mitään erikoista (KOU). He tunnustavat jännittävänsä yökouluja ja nukkumista muualla kuin kotona (KUK). He voivat itkeä avoimesti, kertoa satuttaneensa nilkkansa, myöntää pelkäävänsä opettajan omituista käytöstä tai kysyä ilkeältä opettajalta, milloin tämä palaa töihin. (EVL, KOU, PEL.)

Äidinkielen tunnin jälkeen opettaja sanoo haluavansa jutella Sofian kanssa.

ó Kerrohan, mitä ulkona oikeasti tapahtui, hän pyytää.

Sofia ei tiedä mitä vastata. Sitten hän päättää kertoa totuuden. (SOF.)

ó Älä liikoja sure, opettaja lohdutti.

ó Eivätkös sinun vanhempasi ota tällaiset asiat aika rauhallisesti!

ó Näkisit vaan! Aapo sanoi. (AAP.)

Opettaja puhuu avoimesti rakkaudesta oppilaitaan ja kasvatustyötään kohtaan (EVL). Opettaja voi pyytää apua oppilailtaan vaikkapa suksien kantamisessa (KOU). Opettaja ehdottaa hauskanpitoa tai oppituntien pitämistä peräkkäin, ilman välituntia (ROK). Hän myöntää avoimesti yllättyneensä oppilaiden hyvistä taidoista. Opettaja lupaa oppilaidensa muodostaa parien sijaan kolmen hengen ryhmät, mutta kieltäytyy neljän hengen ryhmistä. Opettaja tekee päätöksiä ja pysyy niissä. Opettaja myöntää ikävöivänsä oppilaitaan kesälomalla ja olevansa epävarma siitä, voiko luottaa oppilaidensa huomiokykyyn juna-asemalla. (KOU, MIK, MUS.)

Siiri on esittänyt nokkahuilulla seitsemän säkeistöä laulusta Maijan pikku karitsa. Säkeistöjä olisi Siirin mukaan ollut kolmetoista, mutta opettaja arveli, että seitsemän säkeistöä riittää mainiosti. (KOU.)

ó Jos olisin tiennyt, että te tiedätte näin paljon, en olisi ikinä suostunut koko vetoon. Mutta kun suostuin, niin eihän sille enää mitään voi. (MUS.)

Opettaja rakastaa oppilaitaan

Jonkin verran havaintoja (21 havaintoa) löytyi opettajan rakkaudesta oppilaitaan kohtaan. Opettaja on oppilailleen kohtelias, huolehtii heistä ja haluaa olla heille tasapuolinen. Hän tunnustaa rakkautensa oppilaisiin ja kuvailee heille, miten tärkeäksi kokee työnsä heidän opettajanaan. Hän kertoo ikävöivänsä oppilaitaan kesälomalla. (EVL, MIK.) Opettaja nostaa ja kantaa. Hän kutsuu oppilaita hellittelynimillä ja antaa vapaata silloin, kun oppilaat tuntuvat sitä tarvitsevan. Hän kutsuu kriisikokouksen koululle kiusaamistapauksen käsittelemiseksi. Hän arvaa syyn oppilaiden levottomuuteen tai kysyy suoraan, mikä ongelma tehtävässä on tai mitä kiistatilanteessa on oikeasti tapahtunut. (KAA, KOU, KUK, PEL, SOF.) Opettaja näyttää rakkauttaan luottamalla oppilaisiinsa ja kehumalla heitä (KUI, MUS).

Mutta rakkaat mukelot, nyt on aika painaa pää tyynyyn, Heimo sanoo. (KUK.)

Opettajatkaan eivät olleet vaatineet heiltä sinä päivänä liikoja, sillä riemu tarttui koko kouluun. (PEL.)

Aapeli Käki huokaa. Poika selvästi nolostelee uusia lasejaan.

ó Silmälasisi ovat tosi hienot, Aapeli Käki kannustaa. ó Varmaan totut niihin pian, vai mitä!

ó En minä tiedä, Fisuu sanoo. (KAA.)

Ärsyttävä tai oppilaiden inhoama opettaja

Toiseksi vähiten havaintoja (13 havaintoa) löytyi oppilaiden mielestä ärsyttävästä tai oppilaiden inhoamasta opettajasta. Ärsyttävä opettaja ei anna hyppiä uimahallissa, vaan määrää kaikki ekaluokkalaiset uimakouluun. Ärsyttävä opettaja antaa lisätehtäviä luki-vaikeuksista kärsivälle oppilaalle. (KOU.) Ärsyttävä opettaja on vitosluokkalaisen mielestä järjettömän lapsellinen, varsinainen jäärapää, eikä hänellä ole tilannetajua. Ärsyttävä opettaja saa oppilaan tuntemaan itsensä hölmöksi ja loukatuksi, hän ei tajua miten lapsellinen idea tonttuparaati on alakoulun vanhimpien oppilaiden näkökulmasta. (PEL.)

Opettaja on antanut Konstalle YLIMÄÄRÄISIÄ läksyjä. Konsta ei tosiaan aio tehdä niitä. Tukiopetus on turhaa ja tyhmää. (KOU.)

Tietenkin Hillevi, se varsinainen ilonpilaaja ja pahanilmanlintu, katkaisi leppöisän tunnelman heti alkuunsa. Se tuli hössöttämään nuotiolle siitä pahuksen tonttuparaatista ó ó. (PEL.)

Oppilaiden inhoama opettaja ottaa yhden oppilaan silmätikukseen ja iloitsee tämän virheistä. Inhottavalle opettajalle ei jaksa edes selittää, vaikka epäoikeudenmukaisuus kiukuttaa. Oppilaat voivat haukkua inhottavaa opettajaa selän takana ja kohdella oppitunnillakin huonosti. (PEL.)

Kun ope alkoi etsiä oppituntimateriaalia salkustaan, luokan takapulpetista lähti liikkeelle Jeren käsialalla kirjoitettu lappu, jossa luki: Minusta näyttää, että Vainikaisen vasemmassa hihassa pullistelee jo nuppineulan pään kokoinen hormonihauis! (PEL.)

Oppilaiden määrällävissä oleva opettaja

Vähiten havaintoja (7 havaintoa) löytyi opettajasta, jota oppilaat voivat määrällävissä. Oppilaiden määrällävissä oleva opettaja suostuu peruuttamaan koko luokan jälki-istunnon oppilaiden purnauksen vaikutuksesta (KUI). Hän suostuu lukemaan tarinan ja esittelemään oppilaille säilötyn kyykäärmeen ja harkitsemaan yökoulua, kun oppilaat vain jankuttavat riittävästi. Hän myöntyy oppilaiden pyyntöihin kirjoittaa ihmissusijuttuja ja värittää rauhankyyhkyt erivärisiksi. (MIK.)

Sanoin opelle, että juttu pitäisi lukea ja kaikki alkoivat huutaa yhteen ääneen:

ó Lue ope, lue ope, lue ope!

Mikäs siinä opettajan auttoi muu kuin lukea se juttu. (MIK.)

7.6 Tulosten tarkastelu

Tämän vuosituhanen suomalaiset lasten koululaisromaanit välittävät lukijalleen pääasiassa hyvin myönteistä kuvaa opettajan *luonteesta ja persoonasta*. Opettaja ottaa työnsä tosissaan ja pyrkii kasvattamaan oppilaistaan kunniallisia kansalaisia. Hän pyrkii kohtelevaan ihmisiä avoimesti ja tasa-arvoisesti. Opettaja kehuu ja kiittelee, innostaa ja rohkaisee. Hän kykenee näyttämään omat tunteensa, heikkoutensa ja vahvuutensa. Hän kannustaa oppilaita aktiivisuuteen ja itseilmaisuuksiin ja osaa myös pitää hauskaa yhdessä oppilaiden kanssa.

Vain kolmessa aineiston viidestätoista koululaisromaanista opettaja toimii epäoikeudenmukaisesti. Teoksessa Leppäkerttu ja huuliharppu Kertun oma opettaja on voimaton luokan kiusaamistapauksen suhteen, mutta toisaalta musiikinopettaja on kannustava ja ymmärtäväinen. Teoksessa Pelastuspartio Reppu yksi koulun opettajista kohtelee Emppua törkeästi, mutta hänen oma opettajansa ja koulun muut opettajat ovat hänelle yhtä reiluja kuin muillekin oppilaille. Teoksessa Heinähattu, Vilttitossu ja ärhäkkä koululainen opettaja on hyväsydäminen ja avulias mutta ei näe oppilasryhmässä kytevää ongelmaa.

Tutkimusaineistosta löydetty opettajan luonnetta ja persoonaa kuvailevat havainnot jaettiin kuuteen erilaiseen opettajatyyppiin. Nämä opettajatyypit ovat havaintojen määrän mukaan järjestettynä yhteiskunnallinen opettaja, innostava opettaja, kaveriopettaja, osal-

listava opettaja, kehuva opettaja ja ankara opettaja. Yhteiskunnallinen opettaja vastaa suunnilleen Kuikan (1993) muotoilemaa tiedostavaa ja uudistusmielistä opettajatyyppeä, joka korostaa opetustehtävänsä yhteiskunnallisuutta. Innostava opettaja on lähellä Haavion (1969) esteettistä opettajatyyppeä, jolla on herkkä tunne-elämä ja vilkas mielikuvitus mutta kenties heikko todellisen arkielämän taju. Esteettinen opettaja innostaa oppilaitaan, hänen koulussaan on iloa ja reippautta. Kaveriopettaja muistuttaa Haavion (1969) sosiaalista opettajatyyppeä, joka on kiintynyt lapsiin ja kasvattaa lapsia sosiaalisiksi mutta vaarantaa opettaja-auktoriteettinsa asettumalla oppilaiden kaveriksi.

Osallistava opettaja vastaa lähes täysin Kuikan (1993) reflektioivaa opettajaa, joka painottaa itsetietoisuuden lisäämistä ja oppilaan osallisuutta. Kehuva opettaja muistuttaa Silventoisen (2008) ihanteellista opettajaa, jonka toiminnasta huokuu viisaus, pedagoginen tahdikkaus ja kiintymys oppilaisiin. Ankara opettaja voi muistuttaa Silventoisen (2008) opettajaksi sopimatonta opettajaa, jolle koulu ja opetustyö ovat vaiva. Ankara opettaja muistuttaa myös Haavion (1969) poliittista opettajatyyppeä, joka tuntee arvonsa, arvostelee ankarasti ja rankaisee kovasti. Poliittinen opettajatyyppeä luottaa voimaan, järjestykseen ja kuriin.

Tämän vuosituhannen kotimaisten lasten koululaisromaanien opettajat välittävät lukijalleen monia *ihanteita*. Enimmäkseen opettaja kannustaa oppilaitaan käyttäytymään kohteliaasti, tottelevaisesti, rauhallisesti ja siististi. Hän ihannoii avoimuutta, turvallista ympäristöä sekä luonnon ja toisen ihmisen kunnioittamista. Hän ei hyväksy valehtelemista, kiusaamista eikä huonoja käytöstapoja. Lasten koululaisromaanien opettaja välittää 2000-luvulla ihanteita myös oppilaan omatoimisuudesta, aktiivisuudesta ja itsensä voittamisesta. Jotkut opettajista arvostavat läheisyyttä ja inhimillisyyttä, toiset vaatimatomuutta.

Topeliuksen lapsille suunnattujen tekstien isänmaallisuus (Lehtonen 2003) ja Hellénin lastenlyriikan hengellisyys (Alanko 2003) ovat vaihtuneet tämän päivän lastenromaanien hyvään käytökseen, avoimuuteen ja toisen ihmisen kunnioittamiseen. Luonnon, toimeliaisuuden ja ahkeruuden ihannoiminen ovat sen sijaan säilyneet läpi kahden edellisen vuosisadan, ja näkyvät 2000-luvullakin luonnon kunnioittamisena sekä aktiivisuuteen ja omatoimisuuteen kannustamisena.

Tutkimusnäytteen koululaisromaaneissa opettaja-henkilöhahmon *huumori* tulee esille lähinnä hänen puheissaan. Opettaja vitsailee, kiusoittelee, kommentoi hauskaasti ja improvisoi humoristisesti. Opettaja myös ilmeilee hassusti ja elehtii huvittavasti. Oppilaat suhtautuvat aineiston teoksissa opettajan huumorin käyttöön pääasiassa innostuneesti. Toisinaan he eivät ymmärrä opettajan humoristisen lausuman merkitystä tai ottavat humoristisesti sanotun kommentin tosissaan. Useimmin oppilaat kuitenkin nauravat opettajan hassuttelulle tai opettajan sanomisille.

Hyvän opettajan ajatellaan usein olevan turvallinen auktoriteetti mutta myös huumorintajuinen toveri. Opettajan humoristinen käytös vapauttaa oppilaita ja kannustaa heitäkin humoristisuuteen. (Laes 1999, Saharinen 2007, Uusikylä 2006.) Tutkimusaineiston teoksissa oppilaat eivät aina ymmärrä opettajan humoristisia puheenvuoroja. Opettajan huumorista kuitenkin tykätään, milloin se ymmärretään. Parvela (2007) luettelee huumorin muodoiksi tilannekomiikan, oudot käänteet ja verbaaliakrobatian. Näistä kolmesta muodosta tutkimusaineistosta havaittiin eniten tilannekomiikkaa ja verbaaliakrobatiaa.

Aiemmin tässä tutkimuksessa mainittiin, että välittäminen, suorapuheisuus ja rehellisyys sekä toisen huomioiminen ja kunnioittaminen ovat osa toimivaa opettajan ja oppilaan välistä suhdetta (ks. luku 4.3). Opettajaoppilas -suhteessa tärkeää on myös luottamus, joka ilmenee vastuun antamisena oppilaille, luokan työilmapiirin vapaamuotoisuutena ja oppilaiden rohkeana osallistumisena luokassa tapahtuvaan vuorovaikutukseen. Oppilaiden tulee voida luottaa opettajan ammattitaitoisuuteen. (Harjunen 2002.) Suomalaisen opettajan tulee eettisiä periaatteita noudattaen pyrkiä ymmärtämään oppilaitaan, kunnioittamaan hänen ainutkertaisuuttaan ja oikeuksiaan sekä huomioimaan erityisesti heikossa asemassa olevan oppilaan (Opetusalan Ammattijärjestö 2002).

Suomalaisissa 2000-luvulla julkaistuissa lasten koululaisromaaneissa *opettajaoppilas-suhde* on pääosin avoin ja kunnioittava. Oppilaat suurimmaksi osaksi kunnioittavat, ihailevat ja tottelevat opettajaansa. He tekevät melkein mitä tahansa, mitä opettaja pyytää heitä tekemään. He kehuvat opettajaa ja hurraavat hänelle, luottavat hänen voimaansa ja taitoonsa, haluavat hänen kiitostaan ja kehujaan. Oppilaat kykenevät aineiston kirjoissa kertomaan opettajalleen avoimesti ideoitaan ja ajatuksiaan, kipujaan ja

pelkojaan. Myös opettaja on yleensä riittävän avoin pyytämään apua sekä myöntämään ikävänsä ja epävarmuutensa.

Teoksissa on opettajia, jotka selkeästi välittävät oppilaistaan, kantavat heitä, käsittelevät kiusaamistapaukset, luottavat oppilailleen pieniä tehtäviä ja kehuvat oppilaita. Teoksissa on myös muutamia tilanteita, joissa oppilaat inhoavat opettajaansa. Joku antaa tyhmiä lisätehtäviä, toinen järjestää ärsyttävän lapsellisia joulujuhlaesityksiä, kolmas kohtelee oppilaita ilkeästi ja vahingoniloisesti. Tällaisissa tilanteissa opettajaa ei arvosteta, kunnioiteta eikä rakasteta. Opettajaoppilas -suhde voi olla aineiston teosten mukaan myös nurinkurinen siten, että oppilaat pystyvät määräälemään opettajaa jankuttamalla asiasta riittävän kauan. Monissa teoksissa oppilaiden suhde opettajiin oli myönteinen, vaikka opettaja välillä olisikin ärsyttävä.

Sandefurin ja Mooren (2004) tutkimuksen mukaan amerikkalaisissa lasten kuvakirjoissa opettajat ovat suurimmaksi osaksi epäluovia ja ongelmille sokeita hahmoja; pätevät ja oppilaisiinsa kiintyneet opettajat ovat niissä vähemmistö. Juntusen ja Leivo-Jokimäen (2008) tutkielman mukaan suomalaisten lastenkirjojen naisopettajat ovat äidillisiä ja päteviä, mutta miesopettajilta puuttuu joko auktoriteetti tai huumorintaju.

Tässä tutkimuksessa havaittiin vain vähän merkkejä siitä, että lastenkirjallisuuden opettajat eivät olisi luovia tai huomaisi oppilasryhmän ongelmia. Enimmäkseen lasten koululaisromaanien opettajat kuvataan myönteisessä valossa. He huolehtivat oppilaistaan, kohtelevat heitä tasa-arvoisesti, innostavat oppilaitaan ja osaavat antaa palautetta. He ovat reippaita, rohkaisevia ja rakastavia. He ihannoivat rauhallista ja rehellistä käytöstä, toisten kunnioittamista ja avoimuutta. He käyttävät huumoria arjessa. He nauttivat oppilaidensa vilpítőntä ihailua ja arvostusta. Oppilaiden inhoamat, ankarat, työstään innostumattomat opettajat olivat tässä tutkimusnäytteessä vähemmistö.

8 POHDINTA

Tässä tutkielmassa tarkasteltiin kotimaisen lastenkirjallisuuden opettajakuvaa. Tutkimus antaa lisää tietoa aiheesta, jota on aiemmin tutkittu vain vähän. Tutkimuksen kohteena oleva suomalainen lastenkirjallisuus rajattiin alakoululaisista kertovaan ja 2000-luvulla julkaistuun realistiseen lasten koululaiskirjallisuuteen. Tutkimusnäytteen tarkastelun avulla pyrittiin vastaamaan kysymyksiin opettajan luonteesta ja persoonasta, opettajan välittämistä ihanteista, opettajan käyttämästä huumorista ja opettajaoppilas -suhteesta.

Tämän vuosituhannen suomalaisen lasten koululaisromaanin opettaja on pääosin positiivinen henkilöahmo. Hän suhtautuu työhönsä vastuullisesti ja kasvattaa oppilaita tasa-arvoisuuteen, avoimuuteen ja aktiivisuuteen. Opettaja osaa kannustaa, kehua ja kiittää, hän osaa innostaa, näyttää tunteensa ja antaa palautetta. Opettaja-henkilöahmo on oppilaiden kunnioittama, käyttäytyy toisinaan humoristisesti ja pyrkii opettamaan lapsille rauhallista ja kohteliasta käytöstä. Lapsilukijalle muodostuu koululaisromaaneja lukemalla mielikuva opettajasta hyvántahtoisena, innostavana ja turvallisena aikuisena, johon voi luottaa, ja josta oppilaat tykkäävät.

Lastenkirjoja lukevat myös lasten vanhemmat ja muut aikuiset, joten kirjojen välittämällä opettajakuvalla on yhteys myös aikuisten käsitykseen nykypäivän opettajasta. Kirjallisuuden opettaja-henkilöahmon on oltava riittävän samanlainen kuin reaali maailman opettaja, jotta se olisi uskottava (Silventoinen 2008, 169). Tämän vuosituhannen lastenkirjallisuuden välittämän opettajakuvan voi ajatella perustuvan kirjailijan näkemykseen todellisesta opettajasta.

Opettaja on lapsen koulumaailman tärkeimpiä asioita kasvun, kavereiden ja oppimisen rinnalla. Siksi mielikuva opettajasta on iso asia koulutiensä aloittavalle lapselle. Kouluun lähteminen on varmasti helpompaa opettajan innostavuuteen, turvallisuuteen ja hyvántahtoisuuteen uskovalla oppilaalla kuin opettajan ankaruuteen ja etäisyyteen uskovalla oppilaalla. Kirjallisuuden avulla voidaan tietoisesti vaikuttaa lapsen mielikuvaan koulusta ja opettajasta, ja tämän vuoksi lastenkirjallisuuden välittämää opettajakuvaa on hyvä tutkia. Kirjallisuuden ohella mielikuvan muodostumiseen vaikuttavat esimerkiksi vanhempien asenne, sisarusten puheet ja television välittämä opettaja-

kuva. Tässä tutkimuksessa ei tarkasteltu lainkaan lasten koululaisromaanien kuvitusta, joka sekin osaltaan vaikuttaa mielikuvan muodostumiseen.

Lastenkirjallisuuden opettajakuvan tutkimusta voisi jatkaa esimerkiksi tarkastelemalla, millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja opettajakuvassa on ala- ja yläkoululaisista kertovissa tämän vuosituhannen lasten- ja nuortenkirjoissa. Vertailua voisi toteuttaa myös tämän päivän lastenkirjallisuuden ja kymmenien vuosien takaisen lastenkirjallisuuden opettajakuvan välillä tai kotimaisen ja käännetyin kirjallisuuden välillä. Lastenkirjallisuudessa on toki opettajakuvan lisäksi paljon muitakin aiheita, joita voisi tutkia. Tutkimuksessa voisi analysoida esimerkiksi lasten keskinäisiä suhteita tai lasten ja vanhempien välisiä suhteita lasten- ja nuortenkirjallisuudessa.

Lapsen mielikuva opettajasta muodostuu vahvasti lukukokemuksen perusteella. Tämän näkemyksen valossa on hienoa, että opettajasta välitetään 2000-luvun kotimaisessa lastenkirjallisuudessa niin myönteistä kuvaa. Lastenkirjat voivat välittää lukijalle jopa kuvaa siitä, millainen on oppilaan ihanneopettaja. Kirjailija Kirsti Kuronen kuvailee luokanopettajaa lastenromaanissaan *Kuituset ja kummitus*. Ekaluokkalaiset päähenkilökaksoset Niilo ja Nuutti pitävät opettajaansa Heimo Harjua maailman parhaana opettajana:

Heimo osaa kummitella.

Heimo osaa piirtää lihansyöjähirmuliskon.

Heimo osaa plus- ja miinuslaskut.

Heimon t-paidassa lukee OPE ON POP.

Heimo seisoo tarvittaessa käsillään.

Heimo tietää, missä on Brasilia.

Heimo on nerompi kuin Einstein.

Ja kaiken kukkuraksi: Heimolla on maailmankaikkeuden fiksuimmat oppilaat!

(*Kuituset ja kummitus*, 96.)

TUTKIMUSAINEISTO

Kallioniemi, T. 2005. Koulu on kivaa, Konsta. Kuvittanut L. Lumme. Helsinki: Otava.

Kallioniemi, T. 2011. Kaahailua ja kepposia. Kuvittanut J. Roikonen. Helsinki: Otava.

Kiehelä, S. 2003. Sofia ja karhunkynsi. Kuvittanut M. Ruokonen. Helsinki: WSOY.

Korolainen, T. 2007. Aapo ja mokapartio. Kuvittanut J. Lemmetty. Helsinki: Tammi.

Kuronen, K. 2010. Kuituset ja kummitus. Kuvittanut J. Katajamäki. Hämeenlinna: Karisto.

Kuronen, K. 2011. Kuituset ja isän koodi. Kuvittanut J. Katajamäki. Hämeenlinna: Karisto.

Lempinen, M.-L. 2009. Pelastuspartio Reppu. Kuvittanut I. Savola. Helsinki: WSOY.

Levola, K. 2002. Maailmantapin koulukyydit. Kuvittanut C. Rönns. Helsinki: Tammi.

Matikainen, P. 2000. Mustakäsi leirikoulussa. Helsinki: Kirjapaja.

Nopola, S. & Nopola, T. 2013. Heinähattu, Vilttitossu ja ärhäkkä koululainen. Kuvittanut S. Savolainen. Helsinki: Tammi.

Palviainen, J.-P. 2007. Rokkirehtori ja Rämöpäät. Helsinki: WSOY.

Parvela, T. 2000. Ella ja Pukari. Kuvittanut M. Majaluoma. Helsinki: Tammi.

Parvela, T. 2006. Ella: varokaa lapsia! Helsinki: Tammi.

Romppainen, K. 2003. Leppäkerttu ja huuliharppu. Kuvittanut V. Takalo. Helsinki: Otava.

Varonen, J. 2003. Mika, Ulla ja 3B. Suomussalmi: Myllylahti.

LÄHTEET

Alanko, A.-L. 2003. Lastenruno kansan kasvattaa. Teoksessa L. Huhtala, K. Grönn, I. Loivamaa & M. Laukka (toim.) Pieni suuri maailma: suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Helsinki: Tammi, 32636.

Anttila, T. 2008. Lukiolaisten käsityksiä huumorista ja kokemuksia opettajista huumorin käyttäjinä. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 126.

Capelli, C., Nakagawa, N. & Madden, C. 1990. How children understand sarcasm: the role of context and intonation. *Child Development* 61, 182461841.

Ekebon, U.-M. 2001. Jep, sanoi Kirjava Kukko: helppolukuiset ja selkokirjat tuottavat tasa-arvoa. Teoksessa T. Korolainen (toim.) Kirjaseikkailu: lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas. Helsinki: Tammi, 49654.

Eloranta, V. & Viita, A. 2002. Opettajuuden ja opettajankoulutuksen haasteet. Teoksessa E. Lehtinen & T. Hiltunen (toim.) Oppiminen ja opettajuus. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja B: 71, 1336156.

Eskola, J. 2010. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: laadullisen tutkimuksen analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 1796203.

Gordon, T. 2006. Toimiva koulu. Suom. M. Savolainen. Helsinki: Lasten Keskus.

Gorham, J. & Christophel, D. 1990. The relationship of teachers' use of humor in the classroom to immediacy and student learning. *Communication Education* 39 (1), 46662.

Haavio, M. 1969. Opettajapersoonallisuus. Jyväskylä: Gummerus.

Hakala, H. 2003. 1920- ja 1930-luvun nuortenromaani: pyryharakoita ja sankari-poikia. Teoksessa L. Huhtala, K. Grün, I. Loivamaa & M. Laukka (toim.) Pieni suuri maailma: suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Helsinki: Tammi, 74685.

Happonen, S. 2003. Kuvan ja sanan taidetta muumikirjoissa. Teoksessa L. Huhtala, K. Grün, I. Loivamaa & M. Laukka (toim.) Pieni suuri maailma: suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Helsinki: Tammi, 1966204.

Harjunen, E. 2002. Miten opettaja rakentaa pedagogisen auktoriteetin?: otteita opettajan arjesta. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Heikkilä-Halttunen, P. 2000. Kuokkavieraasta oman talon haltijaksi: suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden institutionalisoituminen ja kanonisoituminen 1940-50-luvulla. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Heikkilä-Halttunen, P. 2003. 1940- ja 1950-luvun klassikot. Teoksessa L. Huhtala, K. Grün, I. Loivamaa & M. Laukka (toim.) Pieni suuri maailma: suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Helsinki: Tammi, 1666176.

Heikkinen, H. 1999. Opettajapersoonan uusi tuleminen. Teoksessa H. Niemi (toim.) Opettajankoulutus modernin murroksessa. Tampereen yliopisto, 1806191.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Husu, J. 2006. Teacher ethics and the educative importance of school values. Teoksessa M.-T. Talib (toim.) Diversity: a challenge for educators. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura, 856107.

Ihonen, M. 2003. Lasten paras tavara. Teoksessa L. Huhtala, K. Grün, I. Loivamaa & M. Laukka (toim.) Pieni suuri maailma: suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Helsinki: Tammi, 12619.

Julkunen, M.-L. 1993. Lukijaksi kasvaminen. Helsinki: WSOY.

Juntunen, N.-M. & Leivo-Jokimäki, K. 2008. öMinä rakastan teitä, sanoi opettajaö: opettajakuva kotimaisessa lasten kertomakirjallisuudessa. Turun yliopisto. Rauman opettajankoulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma.

Jämsä, T. 2004. Kirjallisuuskasvatuksen mieli. Teoksessa J. Enkenberg, E. Savolainen & P. Väisänen (toim.) Tutkiva opettajankoulutus ó taitava opettaja. Joensuun yliopisto. Savonlinnan opettajankoulutuslaitos, 956107.

Karjalainen, M. 2001. Realistisen lastenkirjan lapsikuva. Teoksessa M. Suojala & M. Karjalainen (toim.) Avaa lastenkirja!: johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön. Helsinki: Lasten keskus, 56684.

Karvinen, V. 2003. Naura niin jaksat. Helsinki: Dialogia.

Kinnunen, A. 1994. Huumorin ja koomisen keskeneräinen kysymys. Helsinki: WSOY.

Kirstinä, L. & Mikkola, A.-M. 1992. Eurooppalaista kirjallisuuden opetuksen linjaa etsimässä. Teoksessa L. Blom & M. Leminen (toim.) Kulttuurin tuulia ja teitä. Äidin-kielen opettajain liiton vuosikirja XXXIIX, 61678.

Kirstinä, L. 2001. Odysseus tekstien merellä: lukemisen muodonmuutokset Jukolasta nyky-Suomeen. Teoksessa T. Korolainen (toim.) Kirjaseikkailu: lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas. Helsinki: Tammi, 15622.

Korolainen, T. 2001a. Kohti horisonttia. Teoksessa T. Korolainen (toim.) Kirjaseikkailu: lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas. Helsinki: Tammi, 9612.

Korolainen, T. 2001b. Tuulen sello soittaa jo: Runo hengittää maailman tahdissa. Teoksessa T. Korolainen (toim.) Kirjaseikkailu: lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas. Helsinki: Tammi, 896105.

Knuuttila, S. 1992. Kansanhuumorin mieli: kaskut maailmankuvan aineksena. Jyväskylä: Gummerus.

Kuikka, M. 1993. Opettajakuvan muuttuminen 1940-luvulta 1990-luvulle. Teoksessa *Koulu ja menneisyys: Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 1993*. Helsinki: Suomen kouluhistoriallinen seura, 1046121.

Laakso, M. 2007. Vink vinkí Lastenkirjallisuuden silmäniskuja aikuislukijalle. Teoksessa L. Karttunen & M. Laakso (toim.) *Huumorin aiheita ja vaihteita kaunokirjallisuudessa*. Tampereen yliopiston taideaineiden laitoksen julkaisuja 10, 1076120.

Laes, T. 1999. Huumori ja kasvatus. Teoksessa K. Laine & J. Tähtinen (toim.) *Oppimisen ohjaaminen esi- ja alkuopetuksessa*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja B: 64, 2736293.

Lammenranta, M. 1989. Kirjallisuus ja tieto. Teoksessa A. Haapala, E. Haapala, A. Kinnunen & M. Lammenranta (toim.) *Kirjallisuuden filosofiaa*. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1916205.

Lappalainen, I. 1979. *Suomalainen lasten- ja nuortenkirjallisuus*. Espoo: Weilin + Göös.

Laulajainen, L. 2009. *Sanan taika: esseitä ja artikkeleita*. Helsinki: Books on Demand.

Lehtonen, H. 1998. *Lukemalla avaraan maailmaan*. Jyväskylä: Atena.

Lehtonen, M. 2003. Puoli vuosisataa lastenkirjailijana ó Zacharias Topelius. Teoksessa L. Huhtala, K. Grün, I. Loivamaa & M. Laukka (toim.) *Pieni suuri maailma: suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia*. Helsinki: Tammi, 20631.

Lehtonen, U. 1981. *Lastenkirjallisuus Suomessa 154361850: kirjahistoriallinen tutkimus*. Tampere: Suomen nuorisokirjallisuuden instituutin julkaisuja.

Lerkanen, M.-K. 2006. *Lukemaan oppiminen ja opettaminen esi- ja alkuopetuksessa*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.

Linna, H. 1999. *Lukuonni: kirjallisuuden opetus ala-asteella*. Helsinki: WSOY.

Linnansaari, H. 1998. Yksin vai yhdessä?: opetustaan ja kouluun kehittämään valikoituva opettaja. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia.

Loivamaa, I. 2001. Kotimaisen koululaisromaanin vaiheita. Teoksessa I. Loivamaa (toim.) Koulu lasten- ja nuortenkirjallisuudessa. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 8614.

Martin, R. 2007. The psychology of humor: an integrative approach. Burlington, MA: Elsevier Academic Press.

Merisuo-Storm, T. 2006. Girls and boys like to read and write different texts. Scandinavian Journal of Educational Research 50 (2), 1116125.

Molnar, A. & Lindquist, B. 1994. Tavoitteena työrauha. Suom. T. Malinen. Helsinki: WSOY.

Morreall, J. 2009 Comic relief: a comprehensive philosophy of humor. Malden, MA: Wiley-Blackwell.

Munde, G. 1997. What are you laughing at? Differences in children's and adults' humorous book selections for children. Children's Literature in Education 28 (4), 2196-233.

Mäkelä, M.-L. 2001. Kirjavinkkareilta klassikkoihin: lukuharrastus viriää yhteistyöstä. Teoksessa T. Korolainen (toim.) Kirjaseikkailu: lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas. Helsinki: Tammi, 23638.

Niemi, H. 2002. Opettajan työ on kasvatusta kaiken aikaa. Teoksessa Riitta Sarras & Opetusalan eettinen neuvottelukunta (toim.) Etiikka koulun arjessa. Helsinki: Otava, 1256137.

Niemi, J. 1996. Kutsumusopettajia vai lullukkaväkeä? Teoksessa U. Piela (toim.) Viran varrelta: toimihenkilö kirjoissa ja kuvissa. Helsinki: Toimihenkilöjärjestöjen sivistysliitto, 81694.

Nuutinen, P. 2001. Opettajat ja komiikka. Teoksessa P. Nuutinen & E. Savolainen (toim.) Mainiot maikat: humoristisia tarinoita opettajista. Helsinki: Art House, 9617.

Ojanen, M. 2007. Positiivinen psykologia. Helsinki: Edita.

Ollila, M.-R. 1997. Moraalin tuolla puolen. Helsinki: WSOY.

Opettajan ammattietiikka. 2002. Teoksessa Riitta Sarras & Opetusalan eettinen neuvottelukunta (toim.) Etiikka koulun arjessa. Helsinki: Otava, 1606163.

Paakkola, E. 2007. Itsekasvatus ó pyrkimys kohti ihanteellista ja hyvää elämää: länsimainen ja konfutselainen näkökulma. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 122.

Palmer, A. & Christison, M. 2007. Seeking the heart of teaching. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.

Parvela, T. 2007. Kaikkien päästöjen mersu. Parnasso (2), 66.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Helsinki: Opetushallitus.

Pohjanpää, L. 1946. Päivä menee pilveen. Helsinki: WSOY.

Puolimatka, T. 2010. Kasvatuksen mahdollisuudet ja rajat: minuuden rakentamisen filosofia. Ryttylä: Suunta-kirjat.

Puolimatka, T. 2011. Elämän tarkoitus ja kasvatus. Teoksessa T. Purjo & E. Gjerstad (toim.) Arvojen ja tarkoitusten pedagogiikka. Helsinki: Non Fighting Generation, 12632.

Puranen, U. 1998. Luen, koen ja sanoiksi puen: kirjallisuuden käsittelyn opas. Helsinki: Finn Lectura.

Saharinen, K. 2007. Huumoria koulussa ó kiusoittelu opettajan keinona suhtautua oppilaiden virheisiin. Teoksessa L. Tainio (toim.) Vuorovaikutusta luokkahuoneessa: näkökulmana keskusteluanalyysi. Helsinki: Gaudeamus, 2616287.

Sandefur, S. & Moore, L. 2004. The "nuts and dolts" of teacher images in children's picture storybooks: a content analysis. *Education* 125 (1), 41655.

Sarmavuori, K. 2001. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden maailma. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja C: 12.

Sarmavuori, K. 2011. Opi ja ohjaa lukemista. Helsinki: Avain.

Silventoinen, P. 2008. Kouluromaanien opettajakuva 1930-luvulta 1990-luvulle ó ihanteellisia, kapinoivia ja oman tien kulkijoita. Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 294.

Skinnari, S. 2004. Pedagoginen rakkaus: kasvattaja elämän tarkoituksen ja ihmisen arvoituksen äärellä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Soininen, M. & Merisuo-Storm, T. 2009. Kasvatustieteellisen tutkimuksen perusteet. Turun yliopisto. Rauman opettajankoulutuslaitos.

Säntti, J. 2007. Pellon pientareelta akateemisiin sfääreihin: opettajuuden rakentuminen ja muuttuminen sotienjälkeisessä Suomessa opettajien omaelämäkertojen valossa. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 10. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Turunen, K. 1993. Arvojen todellisuus: johdatus arvokasvatukseen. Jyväskylä: Atena Kustannus.

Uusikylä, K. 2006. Hyvä, paha opettaja. Helsinki: Minerva Kustannus.

Viitanen, P. & Kaartinen, V. 2002. Taide kasvattaa ó Äidinkielen ja kirjallisuuden sekä kuvataiteen näkökulma. Teoksessa E. Lehtinen & T. Hiltunen (toim.) Oppiminen ja opettajuus. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja B: 71, 235ó 257.

Ylönen, H. 2000. Lohditut linnut: satujen merkitys lapselle. Helsinki: Tammi.